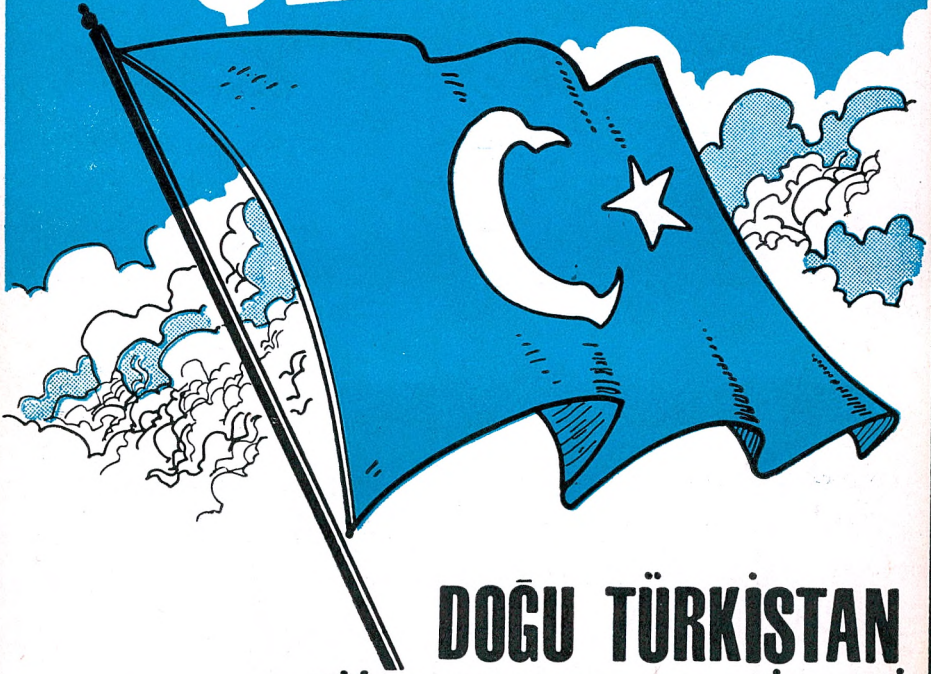

TÜRKİSTAN ŞEHİTLERİ

DOĞU TÜRKİSTAN
GÖÇMENLER CEMİYETİ

DOĞU TÜRKİSTAN GÖÇMENLER CEMİYETİ

TÜRKİSTAN ŞEHİTLERİ

İSTANBUL
1969

AltunqK

HİKMET GAZETECİLİK LTD. ŞTİ.
(Tan Matbaası)
İstanbul—1969

TÜRKİSTAN ŞEHİTLERİ

Türkistan Şehitleri hakkında okuyuculara kısa bir malûmat iletmek gayesiyle, nâçiz imkânlarla hazırladığımız bu broşür, zihinlerde Türkistan hakkında sadece birkaç kelimeden öteye gitmiyen bilgilerin genişletilmesine ve derinleştirilmesine bir nebze hizmet edebilirse ne mutlu bize...

Türkistan hakkında çok yönlü tetkiklerin lüzumlu olduğu muhakkaktır. Fakat bu, geniş imkânlar ve oldukça titizlik isteyen bir mes'eledir. Bu bakımdan Türkistan hakkındaki çok yönlü ve ilmî evsafa, doyurucu tetkikat ve neşriyat, ancak mes'elenin ehli olanlar tarafından ve hükümetimizin, hamiyetperver kimselerin destek ve himayeleriyle yürütülebileceğini belirttikten sonra, Kızıl Çinliler tarafından 28.Nisan.1951 tarihinde hunharca şehit edilen Büyük Mücahit **Osman Batur**'un şehadetinin onsekizinci yıldönümü münasebetiyle takdir nazrlarınıza sunduğumuz bu broşürde "**Türkistan Şehitleri**" nden kısaca bahsedelim:

"Türkistan Şehitleri" derken, bu geniş Türk ülkesinin doğusuna olan Çin istilâları neticesinde Çinliler ve Ruslar tarafından; batısına olan Rus istilâları neticesinde Ruslar tarafından milletleri, vatanları, dinleri ve istiklâlleri için savaşırken şehit olan, katledilen ve mücadelelerine hür dünyada devam etmekteyken Hakkın rahmetine kavuşarak şehadet mertebesine eren aziz şehitlerimizi kastediyoruz.

BATI TÜRKİSTAN ŞEHİTLERİ :

15. asırda Altın Ordu Hanlığı'na bağlı küçük bir Moskova Knezliğinden ibaret olan Rusya, dört asır içinde kan ve ateşe boğmak suretiyle birçok müslim ve gayri müslim ülkeleri esareti altına alarak Çar İmparatorluğu'nu meydana getirdi. Bu

cümleden olarak Ruslar 1552 de Kazan Hanlığı'nı, 1777 de Kırım Hanlığı'nı, 1837 de Azerbaycan'ı, 1864 de Kuzey Kafkasya'yı, 1885 de Batı Türkistan'ı istilâ etti.

Rusların Batı Türkistan'da ancak 19. asırda tamamlayabildiği istilâ hareketi asırlardan beri sürdürdükleri ve tamamiyle emperyalist gayelerden ibaret politikalarının bir neticesi olmuştur. Ruslar Batı Türkistan'da karşılaştıkları devamlı ve çetin mukavemet hareketlerinden dolayı istilâ hareketine 18. asrın sonlarına doğru giriştikleri halde, ancak 19. asrın sonlarında muvaffak olabilmişlerdir. Her karış toprağını takdire şayan bir kahramanlık ve azimle müdafaa eden Batı Türkistan Türkleri,, sayıca çok fazla ve teknikçe çok mütekâmil Rus kuvvetleri karşısında mağlubiyete uğramışlar, fakat hiçbir zaman yılmamışlardır.

İşte bu azimle I. Dünya Harbi esnasında tekrar bütün Batı Türkistan çapında ayaklanmalar olmuş, ne yazık ki, talihin kötü bir cilvesi neticesinde yüzbinlerce Türkistanlı katliama maruz kalmış, ocakları yıkılan binlerce masum insan, selâmeti komşu memleketlere ilticada bulmuşlar; İran, Afganistan gibi memleketlere göç etmişlerdir.

1917 Ekimindeki ihtilâlle komünistler idareyi ele aldı. Beyazlara karşı açtıkları kanlı mücadeleleri zaferle bitirmek, müslümanların yardım ve müzaheretlerini temin etmek maksadiyle 3.12.1917 de Lenin ve Stalin imzasıyla şu beyannameyi neşrettiler:

“Rusya Müslümanları, Volga-Kırım Tatarları, Kırgızlar Sibirya ve Türkistan Sartları, Trans-Kafkas Türk ve Tatarları, Çeçenler ve Kafkas Dağlılar! Sizlere hatırlatırız ki Çar'lar camilerinizi, mabedlerinizi yıktırdı. Dininizi millî örf ve âdetlerimizi ayaklar altında çiğnedi. Şu anda hepiniz onun kölelerisiniz. Fakat bugünden itibaren ibâdet yerlerinizi açmakta, din ve örf âdetlerinizi yaşamakta, millî ve kültürel müesseselerinizi işletmekte serbestsiniz. Bunlar hiçbir tehdide tabi tutulmayacak tabii haklarınızdır. Millî hayatınızı kendi anlayış ve

arzularınıza göre tanzim ediniz. Biz dünyadaki bütün mahkûm unsurlar için hürriyet bayrağı taşıyoruz.”

Rus ihtilalinden ve bu beyannameden yararlanarak 1917 de Khokan Muhtariyeti ve Alaş Orda Muhtariyeti adı altında iki müstakil devlet kuruldu. Kısa bir müddet sonra bu hükümetler yalancı bolşevikler tarafından kanlı şekilde silah zoruyla dağıtıldılar. Fakat emelleri uğrunda yılmak bilmeyen ve esaret tanımayan Türkistan Türkleri 1918 tarihinde tekrar silâha sarılmış ve gayri müsait şartlar, mahdut imkânlar altında millî mücadelelerini on sene devam ettirmiş, neticede Batı Türkistan'ın büyük kısmını kızıl esaretten kurtararak tekrar bir millî hükümet tesis etmeğe muvaffak olmuşlarsa da, sonunda bolşevikler, çeşitli gayri insanî usûl ve çarelere başvurmak suretiyle bu isyanları da bastırmışlar ve hükümeti dağıtmışlardır. Eöylece Türkistan'ı tekrar elde etmişlerdir. Bolşevikler kunlarla iktifa etmeyerek halka gözdağı vermek ve bu suretle müstakbel ayaklanmaların önüne geçmek maksadiyle isyanlara iştirak eden ve etmeyenlerden başta Alihan Bökeyhan, Feyzullah Hoca, Mahmut Hoca Behbudî, Abdurrauf Fitrat, Akmal İkrâm, Abdulhamit Süleyman Çolpan, Abdülkadir Culkunbay, Ahmet Baytursun, Mir Yakup Dulat, Mağcan Cumabay, Nasır Han Töre, Nasrullah Mahdum olmak üzere onbinlerce adamı katletmiş, binlerce Türk'ü sıcak yuvalarından alarak Sibirya'ya sürmüştür. Yüzbinlerce Türkistanlı da komşu memleketlere iltica etmek zorunda kalmıştır.

Batı Türkistan'da Rusların Türklere revâ gördüğü terör hakkında “Millî Türkistan” mecmuasının Mayıs 1953 tarihli nüshasında “Komünist Terörünün Türkistan'daki Yeni Kurbanları” başlığı ile neşredilen Dr. Ergeş Şirmet Bulakbaşının makalesini, okuyucuların fikir edinmelerini sağlamak maksadiyle burada aynen nakletmeyi uygun bulduk:

“Komünist Terörünün Türkistan'daki Yeni Kurbanları”

“Eskisi olmayan şeyin yenisi de olmaz. Bunun gibi, komünist terörünün yeni kurbanları üzerinde konuşurken, onun

eskilerinin de bulunduğu düşüncesi gayrı ihtiyarî göz önüne gelebilir. Hakikaten komünistler hâkimiyeti ele alıklarından bu yana, çeşitli şekillerde devamlı bir terör siyasetini yürüte gelmişlerdir. İkinci Cihan Harbinden sonra; yani 1952 ve sonrakı yıllarda komünistlerce yürütölen terör faaliyetleri, 1928-1930, 1936-1938 yıllarındaki terör havasını aldığını göstermektedir. Bu terör, Komünist Partisinde, devlet kademelerinde ve halk arasında cereyan ettiğinden maada, fen, san'at, edebiyat sahalarında da; ideolojik cephede de daha dehşetli bir şekilde yürütöldü. Onların terörü her zaman olduğu gibi bu son yıllar içinde de yalnız halka ve halk mefkûresini taşıyanlara, öz vatan daşlara karşı yöneltildiğı karakterindedir.

Terör Altına Alınanlar:

"İnkılâp aleyhârı", "Burjuva milliyetçisi", "Sovyet düşmanı", "sabotajcı", "casus" gibi ithamlarla cezalandırılmakta, itham edilenler çoğunlukla Sovyetlerin ekonomik, medenî, marif, kültür ve din siyasetlerine karşı koymuş kişilerdir. "Burjuva milliyetçisi" olarak itham edilenler, komünistlerin millî siyasetine karşı koymuş kişilerdir. Bunların topuna birden komünistler "halk düşmanı" adını vermişlerdir. Kısacası, Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin şu veya bu mes'eleye dair noktai nazarına nisbeten, başka bir fikirde olan her şahıs kayıtsız şartsız yukarıdaki ithamların biri veya birkaçı ile itham edilerek yok edilip gelmektedir. Türk-müslüman Sovyet Cumhuriyetlerinde, bilhassa Türkistan'da komünist terörü, yukarıdaki bahanelerden başka, yine, panislâmizm'e ve pantürkizm'e karşı mücadele" adı altında yürütölmektedir. Komünistlerin Türkistan'da pantürkizm'e ve panislâmizme karşı mücadele işi, bilhassa Türkistan millî cumhuriyetleri adı altında 5 parçaya bölündükten sonra daha da ciddî bir şekil aldı. 1938 senesine kadar, yani 10 yıllık terör esnasında, milliyetçilik, Türkçölük, İslâmcılık ile itham edilen Türkistan millî münevverlerinin hemen hepsini imha ettiler. Komünistler, bu dehşetli cinayetler üzerine iş yürütürken, Türkistan şeraitindeki eski nesilin aydınlarını yok etmeyi hedef tutmakla beraber, Sovyet mektep-

lerinde komünist talimatıyla terbiye edilip yetiştirilecek yeni genç kadrolara ümit bağlamışlardı. Komünistler bu maksatlarına erişememişlerdir. Bugünlerde Türkistan Cumhuriyetlerindeki parti, devlet, ilim, kültür, iktisat ve diğer içtimâî müesseselerde çalışan Türkistanlılar, Sovyet devrinde yetişmiş gençlerden ibarettir. Fakat son yıllarındaki terör kurbanları, kendileri tarafından yetiştirilen bu adamlar arasında olmaktadır. İdeolojik sahada da şiddetli şekilde yürütülmekte olan bu terör neticesinde tanınmış Türkistanlı aydınların çoğunluğu, 1950-1952 yılları arasında helâk edildiler. Bu terör kurbanlarının % 90 ı 25 ilâ 40 yaşları arasında olup, bunlar okuma-yazma öğretiminden başlayarak, tanınmış ilim adamı oluncaya kadar Sovyet mekteplerinde yetiştirilmiş ve demirperde dışındaki hür dünyanın hakikî durumundan habersiz kalmış kişilerdir. Meselâ Özbekistan'da "pantürkist" ve "burjuva millîyetçisi" ithamı ile 1951-1952 yıllarında cezalandırılan 25 den fazla Türkistanlı tarihçi, dilci, yazarların çoğu 25 ilâ 40 yaşlarındaki şahıslar idi. Bunun gibi, ilim ve san'at sahasında tanınmış Türkistanlılardan son iki yıl içinde Kırgızistan'da 16, Türkmenistan'da 13, Kazakistan'da 40, Tacikistan'da 11 kişi yazdığı şiirleri, tarih eserlerini veya dil bilimine dair yazılarında Türkçülük mefkûresini ileri sürmekle "Türkistan'ın Rusya'ya kendi arzusu ile katıldığını ve bunun bir ilericilik olduğunu yeteri kadar göstermediği; buna mukabil millî mazisini methettiği ve onu ideal olarak gösterdiği" ithamı ile cezalandırıldılar. Bunların da çoğunluğu yaş bakımından 40 dan yukarı değillerdi. Yukarıda sayısını belirttiğimiz terör kurbanları, yalnız Sovyet matbuatı vasıtasıyla bizim haberdar olduklarımızdır.

Bunlardan başka fen adamlarının birkaçı "doktor" veya "asistan" denilen ünvanlardan mahrum bırakılmışlar, onların eserlerinden faydalanmak yasak edilmiştir. Sovyet manbalarının bildirdiğine göre, bu şahıslar kendi eserlerinde Leninizm ve Marksizm nazariyesine ve Komünist Partisi'nin yoluna aykırı görüşlerini ileri sürmüşler,. İlmî ünvanlarından mahrum

edilenlerin bizce bilinen sayısı, Türkistan'da 16 kişi olup, bunların çoğunluğunu Türkistanlı genç âlimler teşkil etmektedir. İlmî ünvanlarının geri alınışı münasebetiyle bu şahıslara karşı yazılan tenkit mak'alelerinin bazılarında bunların ilmî kuvvetsizliği veya eserlerinin ilmî yetersizliği hakkında hiçbir kayıt yoktur. Komünist tenkitçileri onları "objektif hastalığına tutulmuş; yani ilimde particilik yolundan ayrılmış olmakla" suçlamaktadırlar.

Komünist terörünün yeni kurbanları, yalnız yukarıda belirtilen ilim, san'at ve edebiyat adamlarından ibaret olmayıp, bu teröre, parti adamlarından başlayarak işçiler, kolhozcular, talebeler ve gençlik teşekkülleri arasında, bilhassa son iki yıl içinde, sürekli şekilde devam edilmektedir.

Özbekistan'da, 1952 yılında, esasen ideoloji suçlarıyla, kısmen de sabotajcılıkla suçlandırılan mahallî Komünist Partisi Sekreterleri'nin % 40 ı işten çıkarılmıştır.

"Kazakistanskaya Pravda" gazetesinin bildirdiğine göre -15.6.951 tarihli-, Kazakistan'ın yalnız Şuçin bölgesindeki kolhoz reislerinin % 70 i, partinin emirlerini yerine getirmemek, kolhoz düzenini bozuculuk suçu ile itham edilip cezalandırılmıştır. Bu hal Türkistan'daki Sovyet Cumhuriyetlerinin her birine taallûk eden bir misaldir. Teröre maruz kalan kolhoz reisleri arasında Tişebay, Mirzaoglu, Kerimoğlu gibi "sosyalistik mihnet kahramanı" ünvanı, "Lenin" ve "Kızıl Bayrak" gibi birkaç nişan sahibi; hattâ Sovyetler Birliği Yüksek Komite azaları gibi şahıslar da vardır. Cezalandırılan kolhoz başkanlarının sayısı binlercedir.

Yukarıda gösterilen sayılardan maada, son iki yıl içinde teröre maruz kalan, isimleri Sovyet matbuatında ilân edilen Türkistanlıların sayısını toplarsak, aşağıdaki yekûn çıkmaktadır. -Bunları 'Millî Türkistan' dergisinin sayılarında devamlı şekilde vereceğiz. E.Ş.B.-

1 — Cumhuriyette ve vilâyette parti lideri, hükümet reisi, ve bu ayardaki yüksek rütbeli memurlardan 115 kişi;

2 — İktisadî dairelerdeki lider durumunda şahıslardan 230 kişi;

3 — Üniversite ve yüksek ilim müesseselerinin rektör, dekan ve profesörlerinden 41 kişi;

Yukarıdaki sayıyı teşkil eden şahıslar, kendi mevkilerinden alınmış, partiden çıkarılmış ve cinaî cezalar verilmiş, bunların çoğu milliyetçi, Türkçü, veya dine inanan insanlar olarak itham edilmişlerdir.

Gençler arasından itham edilenler ise, esasen Allah'a inan-
dıkları ve dinî adetlerine temayül gösterdikleri ve namaza iş-
tirak ettiklerinden dolayı ceza görmüşlerdir.

Sonu gelmeyen komünist terörünün halka karşı bu kadar sürekli şekilde devam ettirilmiş olması, komünist talimatıyla halk mefkûresinin hiçbir zaman bağdaşmayan, birbirine ta-
mamen zıt iki ayrı karakterde olduğunu isbat etmektedir.

Komünist talimatının ve onun sistemine karşılık gösterici kuvvetlerin aralıksız gelişmesine, kuvvetlenmesine ve her şekil-
deki kanlı terörlere rağmen, devam edegelmesine sebep, o-
nun menbainin halkta ve halk mefkûresinde oluşundadır. Bu
yüzden komünist rejiminde, o terbiye ile yetiştirilen nesiller,
yetiştirildikleri terbiye sistemine çukur kazmaktadırlar. Bu
ise halk mefkûresinin; millî mefkûrenin herçeşit talimattan
daha güçlü olduğunu göstermektedir.”

Sovyetler Birliğini Öğrenme Enstitüsü tarafından ,1958
de Münih'de İngilizce olarak yayınlanan “GENOCİDE in the
USSR” — Sovyetler Birliğinde Toptan Öldürme” adlı eserin
Türkistanlı Murat Tacmurat ve Aman Berdimurat tarafından
kaleme alınan “Türkistanlılar” babından çıkardığımız notları
zikretmeyi münasip görüyoruz:

— “Sovyet kaynakları, 1919 da Türkistan'da aşıktan ölenle-
rin sayısını 1.114.000 olarak göstermektedir.

Halık Komiserliğinin başkanı Sorokin, Fergana'ya teftiş
için gittiğinde gördükleri hakkında yazdığı raporunda ‘müs-
lümanların elinden herşeyleri tamamiyle alınmış. Bizim ordu-

muz, onları korumak yerine yağma etmişler ve onları öldürmüşler, diyerek, buradaki katliâmı ve yağmayı itiraf eder.

Bolşevik Hâkimiyetinin kuruluşunda, iki yıl içinde Türkistanlılardan 2 milyon kişi öldürülmüştür.

Kollektifleştirme devresinde, yani 1931-1933 arasında, Türkistan'da açlıktan ve sair cezalardan ölenlerin sayısı 3 milyondur.

1939 ile 1949 yılları arasında, Türkistanlılardan 150 bin aile Ukraynaya ve takriben 80 bin aile Kafkasya'ya sürgün edildi.

Kazakistan'da 1930-1933 yılları arasında, 2 milyondan fazla insan açlıktan ölmüş ve bir kısmı güney taraflara sürülmüştür.

Bolşevik ihtilâlinde önce, Türkistan ve Kırım'da 14.000 cami, dinî okul ve medrese vardı. 1937 de bunların hepsi kapatıldı. 1940 da bütün molla, imam ve hatiplerin bir kısmını öldürdü; bir kısmını da 'toplama kamplarına' gönderdi. Sovyetler Birliğinde öldürülen 50.000 den fazla din adamlarının büyük bir ekseriyeti Türkistanlı ve Türk'tür.

Özbekistan'da :

1937 senesinin ortalarına kadar milliyetçilik suçu ile görevlerinden alınıp, hapse atılan ve öldürülen hükümet memurlarının sayısı 12.316 kişidir. 1936-1938 arasında Türkistan'da parti, maarif ve kültür erbabları büyük bir takibata uğradılar. Hapse atılanlar arasında 1925-1937 arasında Özbekistan parti sekreterliğini yapmış olan Akmal İkram, Özbekistan Halk Komiserliğinin 16 sene reisliğini deruhte etmiş olan Feyzullah Hoca'lar vardır. Akmal İkram ve Feyzullah Hoca, 1938 senesi Mart'ında ölüme mahkûm edildiler ve üç gün sonra da idam edilerek öldürülmüşlerdir.

Kazakistan'da :

Kazakistan Komünist Partisi İkinci Sekreteri Skvortsov, 1938 de yapılan Kazakistan 2. parti kongresinde okuduğu ra-

porda, birkaç ay içinde merkezî parti görevlilerinden % 67 sinin; eyalet parti görevlilerinden % 62 sinin; vilâyet parti görevlilerinden % 90 ın görevlerinden alındığını ve ekserisinin cezalandırıldığını beyan etmiştir.

Meşhur tarihçi Sançof İsfendiyar «Kazakistan Tarihi» adlı eserinde Türkçülük ve milliyetçilik propogandası yaptı diye suçlanarak hapsedildi. Bu zat Alma-Ata Üniversitesi profesörlerindendi.

Türkmenistan'da:

Türkmenistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri Chubin, 1938'de yapılan parti kongresinde okuduğu raporunda, 'umumî temizlik' hareketinden sonra, Türkmenistan'da mes'ul mevkilere 600 den fazla yeni şahıslar tayin edildiğini açıkladı.

Kırgızistan'da:

"Umumî Temizlik" hareketinden sonra, Kırgızistan'da parti görevlilerinden 201 kişi; hükûmet memurlarından 461 kişi 'güvensizlik' suçu ile suçlandı.

Tacikistan'da:

1936-1938 arasında Tacikistan'da da büyük ölçüde takibata başlandı. Parti yönetim kurulu başkanı Nasretullah Maksım, Halk komiserliğinin reislerinden Muhittin ve Kazıbay 'güvensizlik' suçu ile görevlerinden alındı. Tacikistan Yüksek Mahkemesi reisi Şirin Şahtimür, Halk Komiserliği reisi Rahim Bay ve parti Merkez Komitesi Sekreteri Şirin, hapsedildiler ve öldürüldüler. Aynı zamanda Prof. Bektaş gibi birçok yazar, edip ve muallimler öldürüldü."

1760-1863 İLK MANÇU İSTİLÂSİ DEVRİNDE:

DOĞU TÜRKİSTAN ŞEHİTLERİ

“Hocalar” namıyla maruf mahallî hanların idaresinde hür ve müstakil yaşayan Doğu Türkistan’ın kuzeyi, doğudan gelen Kalmuk Moğolları tarafından istilâ edilmiş ve “Cungarya” adı verilen bu bölgede Kalmuklar kuvvetli bir devlet kurmuşlardı. Çin’e sık sık akınlar yaparak Çin-Mançu İmparatorluğunu büyük zararara sokan Kalmuklar, son zamanlarında dahilî harp’lerle karışmış, taht mücadeleleri başlamıştı. Kalmuk hükümdarına isyan eden âsi Omursena, Çin-Mançu İmparatorundan yardım istemiş, İmparator da Omursena’nın davetini iyi bir fırsat sayarak kabul etmiş ve neticede Kalmukları yıkarak Cungarya’yı istilâ etmişti. Doğu Türkistan’ın güneyinde ise **Burhaneddin Hoca** hüküm sürüyordu. Çinliler Doğu Türkistan’ın tamamını istilâ etmek gayesiyle harekete geçtiler. **Burhaneddin Hoca** ve kardeşi çok çetin ve kanlı mücadeleler sonunda şehit oldular. Mücadeleye devam edeceğinden endişe edilen **Burhanneddin Hoca**’nın kardeşi **Hoca Cihan**’ın karısı **Dilşad Sultan**, Mançu İmparatorunun sarayına götürüldü. İmparator, güzelliği dillere destan olan prensese âşık oldu. Evlenme teklif etti. Ama, kocasına çok bağlı olan, millî ve manevî değerlerini herşeyden üstün tutan Dilşad Sultan, İmparatorun tekliflerini her defasında mağrur bir edâ ile reddetti. Çin’de bir iffet ve güzellik timsali olan Dilşad Sultan, nihayet Ana İmparatoriçe tarafından öldürüldü.

Mançular, Doğu Türkistan’ı istilâ edince, büyük kısmı İli’de olmak üzere kadın-erkek, büyük-küçük ayırdetmeksizin, bir milyondan fazla müslüman Türk’ü şehit ettiler. Yüzbinlercesini de sürgüne gönderdiler. Halkın mal, mülk ve servetini müsadere ettiler. Şehirlerimizi yakıp yıktılar. **Zıng Vıng Vu**

adlı mutaassıp bir Çinli müellif, eserinde “İli” halkının 0,9 u-
nun imha edildiğini itiraf etmekten kendini alamamıştır.

Mançu-Çin istilâsı boyunca Doğu Türkistanlılar, hürriyet
ve istiklâllerini elde etmek için 103 sene zarfında 17 defa mil-
li kurtuluş savaşı yaptılar. 1763 de Üçtürfan’da **Hamidullah**,
1819-1823 ve 1826 da **Kaşgar**’da **Cihangir Han Hoca**, 1830 da
Kaşgar’da **Yusuf Han Hoca**, 1846 da Kaşgar’da **Muhammed**
Emîn Hoca, 1855 de Kaşgar’da **Veli Han Töre** gibi mücahitlerin
liderliğinde yapılan kurtuluş hareketleri, Çin-Mançu kuvvetleri
tarafından pek kanlı bir şekilde bastırıldı. Bu isyanlar netice-
sinde yüzbinlerce müslüman Türk evlâdı şehit edildi. Takriben
225.000 Türk, Batı Türkistan’a iltica etti.

İKİNCİ MANÇU İSTİLÂSİ DEVRİNDE :

1863 de **Reşidüddin Han**, **Abdullah**, **Sıddık Beğ**, **Hacı Ha-
bibullah**, **Muhammed Ali**, **Ebul Âlâ Hudaykuloğlu**, **Davut Ha-
life**, **İmam Muhammet** liderliklerinde memleket çapında yürü-
tülen kurtuluş hareketi neticesinde **Yakup Beğ**’in riyaseti al-
tında Doğu Türkistan kurtarıldı ve milli devlet kuruldu. Os-
manlı Padişahı **Sultan Abdülaziz Han**’a biat eden Yakup Han
Badevlet’in kurduğu devlet, zamanın Çarlık Rusyası ve İngil-
teresi tarafından da tanınmıştı. Fakat yeterli yardım ve hima-
ye göremeyen bu Türk Devleti 13 yıl hükümranlıktan sonra,
Çin sürülerinin karşısında tutunamadı. Yakup Beğ, zehirlene-
rek öldükten sonra, Doğu Türkistan tamamen Çin istilâsına
uğradı. Bu, Doğu Türkistanlılar için yeni bir terörün başlan-
gıcı oldu. Neticede Yakup Beğ’in aile efradı, devlet adamları,
ordu mensupları başta olmak üzere 2-3 yıl zarfında yarım
milyondan fazla Türk hunharca katledildi. Hattâ Yakup Bey’-
in cesedi mezarından çıkarılıp yakıldı ve külleri savruldu.

1876 da başlayan bu ikinci Mançu istilâsında, Doğu Türk-
istan Çin’in ana topraklarına ilhak edildi ve “**yeni toprak**” mâ-
nâsına gelen Çince “**Şing-Cang**” -Sinkiyang- adı verildi. Bū
tün idarî âmirliklere Çinli memurlar getirilerek 1911 senesine
kadar doğrudan doğruya Pekin’den idare edildi.

ÇİNLİ VALİLER DEVRİNDE :

1911 de Mançu İmparatorluğu yıkıldı ve Çin Cumhuriyeti kuruldu. Bu tarihten itibaren Doğu Türkistan resmîyetinde Çin'e bağlı olsa da, aslında merkezî Çin hükümetinin hakimiyetini tanımaksızın hüküm süren umumî valiler tarafından idare edildi. Bahis konusu umumî valiler **Yang Zıng Şing** (1911-1928) ve **Cing Şu-Jeng** (1928-1933) zamanlarında da korkunç zulüm ve katliamlar devam etti. Netice itibarıyla 1876-1933 arasındaki 57 yıllık devrede en fecî iktisadî, siyasî, ve sosyal baskılar altında inim inim inletilen Doğu Türkistanlılar için, bir tek hastahane bile tesis edilmedi. Halkın birbirine yardım etmesi kat'iyetle yasak edildi. Hastalık Doğu Türkistan'ı kasıp kavurdu. Tedavi imkânından mahrum bırakılan yüzbinlerce masum ana-babalar, yüzbinlerce günahsız Türk çocukları telef olup gitti. Bugün dahi Doğu Türkistan'daki mezarlıklarda büyüklerden fazla küçüklerin kabirleri dikkati çeker. Yang Zıng-Şing'in ve müteakiben onun yetiştirmesi olan Cing Şu-Jeng'in zulüm ve katliamından bıkmış olan Türkistanlılar, nihayet 1931 şubatında **Kumul** vilâyetinde, Hoca **Niyaz Hacı** ve **Salih Dorga** liderliğinde istiklâl mücadelesine giriştiler. Orta Asya mütehasıslarından Amerikalı **Allen S. Whitting** bir eserinde bu isyanın çıkış sebebini şöyle anlatır: "Cing Şu-Jeng, kendisinin gümrük ve vergi icraatına karşı Kumul'da başgösteren huzursuzluğa mukabil, mezkûr şehri ve ona bitişik dünyaca meşhur kavun ve üzüm çiftliklerini yerle bir etmiştir... Memleketi zaman zaman yakıp kavuran vahşet ve harp şiddetinin derecesini tam manasıyla tasvir etmek kolay değildir. 19 uncu asırda olduğu gibi, 20 inci asırda da ayaklanmalar ve bunların bastırılması köylerin topyekûn imhasına, toplu katliama ve ekin sahalarıyla sulama tesisatının tahribine sebep olmaktadır..." -1- Sür'atle gelişen bu istiklâl hareketi, 1933 yılı başlarında bütün Doğu Türkistan'a yayıldı. Hoca Niyaz Hacı ve Salih

1 — Allen S. Whitting; Sinkiang: Pawn or Pivot, Michigan University Press, East Lansing, Michigan, 1958. Sf: 18.

Dorga'nın başlattığı harekete **Musul, Mahmut ve Maksut Muhihi** kardeşler, **Hafız Beğ, Muhammed Emin Buğra, Sabit Damolla, Osman Beğ, Şerif Han Töre, Temür Beğ** gibi, liderler de katılarak, **İli** ile **Urumçi** ve ona bağlı birkaç kazadan maada bütün Doğu Türkistan kurtarıldı. 12.Kasım.1933 de istiklâl ilân edilerek, merkezi **Kaşgar** olmak üzere **millî bir Cumhuriyet** kuruldu. Hoca Niyaz Hacı Cumhurbaşkanlığına, Sabit Damolla da Başvekilliğe getirildi.

ŞENG Şİ - SAY VE RUS MEZALİMİ

Doğu Türkistan'daki bu hareket esnasında çinli idareciler birbirlerine düşmüşlerdi. Öte yandan Sovyet Rusya'da bu karışıklıktan istifade ederek Doğu Türkistan'ı ele geçirmek istiyordu. Ruslar, bu gayelerini tahakkuk ettirmek için muhteris bir general olan ve Çin merkezî hükümetiyle arası açık bulunan **Şeng Şi-Say**'ın Doğu Türkistan'a askerî genel vali olması için desteklediler. Gönderdikleri büyük çapta **takviye** kuvvetleriyle Doğu Türkistan Cumhuriyeti kuvvetlerini mağlup ederek, Türkleri kalleşçe arkadan hançerlediler ve general Şeng'in Doğu Türkistan'a hakim olmasını **temin** ettiler. Millî hükümetimizi dağıttılar. Bu suretle anayurdumuz üzerinde bir takım **menfaatler** temin ettiler. Doğu Türkistan'ın birçok idarî ve mülki kadrolarına kendi ajanlarını yerleştirdiler. 1935 de, G. P.U nun bir eşi olan Siyasî Polis Teşkilâtını kurdular. Rusya'dan gönderdikleri elemanlar vasıtasıyla, Türkistanlılara uygulanmak üzere, Çinlilere masum insanları nasıl suçlayıp cezalandıracaklarını öğretiler. Bundan sonra Rus kuklası general Şeng, 1937 den itibaren 300.000 den fazla Türk'ü tevkif ettirdi. **Hoca Niyaz Hacı, Sabit Damolla, Şerif Han Töre** başta olmak üzere, 100.000 den fazla Türk'ü 28 çeşit öldürme usulüyle şehit etti. Tevkif edilen kardeşlerimize 125 çeşit işkence metodu uyguladı. Her kazada, mahkûmlar için özel surete 500 er kişilik hapishaneler inşa ettirdi. Bu korkunç mezalim kasırgası 1943 yılına kadar Doğu Türkistan'ı kan ve ölümle boğdu. Rusların himayesi sayesinde Doğu Türkistan'da keyfî idaresini sürdü-

ren ve Millîyetçi Çin ile irtibatını tamamen kesen general Şeng Şi-Say, 1943 yılında Almanların Rusya'da ilerlemesi ve dahil-deki millîyetçilik hareketlerinin gelişmesinden endişe ederek, Millîyetçi Çin'e yaklaşımağa mecbur kaldı. Rusları çok feci şekilde Doğu Türkistan'dan kovdu. Neticede Millîyetçi Çin hükümeti, Şeng Si Say'ı umumî valilikten azlederek, yerine daha beter birini; **Vu Cung-Şing**'i tayin etti.

MİLLİYETÇİ ÇİN DEVRİNDE :

Yeni askerî vali, Doğu Türkistanlı Türklerin millîyetlerini unutturmak, onları çinlileştirmek ve memlekete çinli göçmenler getirmek suretiyle bir imha politikası takibetmeğe başlayınca, millî ve manevî değerlerini herşeyden üstün tutan Doğu Türkistanlılar galeyana geldiler. Halkın sevip saydığı, millîyetçi bir din âlimi olan **Ali Han Töre**, öteden beri İli halkını istiklâl mücadelesine hazırlıyordu. Bu arada, Şeng Şi-Say'ın kendilerini Doğu Türkistan'dan kovmuş olmasından ve buranın nimetlerini sömürmekten mahrum bırakıldığı için Ruslar da Doğu Türkistanlıların ayaklanmasını arzu ediyordu. Ancak, Ruslar istiklâl hareketini kendi insiyatiflerine geçirmek niyetindeydi. Zaten 1933 deki kallesiz tutumlarının ve 1943 e kadar yürüttükleri imha politikasının fecaatını tüyleri ürperek hatırlayan Türkistanlılar ve liderleri, Rusların kallesizliğinden endişe ediyorlardı.... Neticede 21.9.1944 de, İli'de **Ali Han Töre** mücadele bayrağını açtı. 1940 dan beri mücadelesine devam etmekte olan **Osman Batur** da bu harekete katıldı. **İli, Altay ve Tarbağatay** vilâyetleri kurtarıldı. 10.11.1944 de **İstiklâl** ilân edildi. Ali Han Töre Cumhurbaşkanı seçildi. Çinliler, dehşet ve korku içinde paniğe başladılar. Doğu Türkistan'ın tamamen kurtarılmasına ramak kalmıştı. Fakat Ruslar, Doğu Türkistan'ın bağımsızlığını kendileri için zararlı, tehlikeli buluyorlardı. Neticede Millîyetçi Çin hükümeti ile işbirliği yapıp Türkistan'daki millî mucahitlerimizin hareketlerini yine akamete uğrattılar. Nihayet 2 Ocak ve 15 Haziran 1946 da imzalanan anlaşmalarla Doğu Türkistanlılar kısmî bir muhtariyet

kazandılarsa da, Rus ihaneti yüzünden kat'i ve tam bir istiklâl sağlayamadılar. Teşekkül ettirilen karma hükümete **Ali Han Töre, M. Emin Buğra, İsa Yusuf Alptekin, Osman Batur, Canım Han Hacı** gibi şahsiyetler de katıldılar. Fakat bir müddet sonra Ruslar, Ali Han Töre'yi kaçırdılar. Doğu Türkistan'da Ruslar, Çinliler ve Türkler arasında çetin çekişmeler, propagandalar ve nümayişler başladı. Neticede, 19.5.1947 de Doğu Türkistan'ın çinli hükümet reisi yerine, Türkiye'de tahsil görmüş koyu bir milliyetçi olan **Dr. Mes'ud Sabri Baykuzu**'yu, çinli sekreter yerine de **İsa Yusuf Alptekin**'i hükümet genel sekreterliğine getirmek zorunda kaldılar.

Bu sırada Çin'de **Mao Ze Dunğ** liderliğindeki Çin komünistleriyle Milliyetçi Çin kuvvetleri çarpışmaktaydı. İkinci Cihan Harbi esnasında A.B.D. nin hatası yüzünden ve müteakiben Sovyetlerin büyük yardım ve desteği sayesinde Ocak 1949 de Pekin, Çin komünistleri tarafından işgal edildi. Mao, çeşitli entrikalar çevirerek bir yandan **Çan Kay Şek**'i devirirken, öte yandan Doğu Türkistan'daki Çin kumandan ve idarecilerini de ele geçirmeğe çalışıyordu. Doğu Türkistanlılar ise, Milliyetçi Çin kuvvetlerine Çin'e dönmelerini, silâh ve teçhizatlarını da Türklere bırakmalarını; bu suretle Doğu Türkistanlılar istiklâl ilân ederek Çin komünistlerini Doğu Türkistan'a sokmayacaklarını, kendilerinin de Çin'deki mücadeleye katılmalarının en doğru yol olduğunu belirtmelerine rağmen, Doğu Türkistanlıların bu tekliflerini Milliyetçi Çin idareci ve kumandanları kale almadılar.

Bundan sonra, Rusların teşvik ve tavsiyelerine uyan Mao Ze Dunğ'un kuvvetleri, herşeye rağmen vatanlarını müdafaa etmeğe azimli olan Türkistan'ı istilâ kararı aldı. Bu esnada Ruslar da kallesliklerine devam ettiler. **İli, Altay ve Tarbağatay**'daki millî kuvvetlerin başkomutanı **İshak Beğ**'i İli, isyanı liderlerinden **Ahmet Can Kasımî**'yi Genel Sekreter Yardımcısı **Abdülkerim Abbas**'ı, Altay Valisi **Delil Han**'ı ve diğer birçok idareci ve liderleri bir bahane ile kaza süsü vererek şehit ettiler.

Doğu Türkistan'daki Milliyetçi Çin kuvvetleri, burayı kar-

şı koymaksızın Çin komünistlerine teslim etme kararı aldılar; bu kararı tasvip etmeyenler de de Formoza'ya çekildiler.

İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra Beğler, mücadeleye hür dünyada devam etmek gayesiyle Doğu Türkistan'dan ayrıldılar.

Nihayet, Mao'nun elde ettiği çinli subaylar, Çin komünistlerini Doğu Türkistan'a davet ettiler ve 13.Ekim.1949 da Kızıl Çin kuvvetleri Doğu Türkistan'ı fiilen istilâ etti.

KIZIL ÇİN İSTİLÂSINDAN SONRA:

Doğu Türkistanlılar, Çin komünistleriyle de kanlı ölüm-kalım savaşlarına girişerek vatanları ve istiklâlleri için canlarını vermekten çekinmediler. **Osman Batur, Canım Han, Vasıl Kadı, Oraz Beğ, Abdüsselâm, Muhammed Niyaz, Abdülhamit Damolla, Fetheddin Mahdum, Paşa Hanım, Davud Kadı, Fatih Müslioğlu ve Abdurrahman** gibi mücahitlerin liderliği altında defalarca kurtuluş hareketlerine giriştiler. Onbinlerce kardeşimiz bu uğurda şehit oldular. Kızıl Çin'in radyo neşriyatlarından öğrendiğimize göre, Kızıl Çin istilâsından itibaren 1.Ocak.1953 e kadar geçen 26 ay 18 gün içinde **Doğu Türkistanlı mücahitler "Kızıl Çin askerlerine 571 defa hücum etmişler, 213 defa sabotaj ve 1490 defa mahalli başkaldırma hareketlerine"** girişmişlerdir. Bu mücadeleler daima çok kanlı şekilde bastırılmış; binlerce müslüman Türk şehit edilmiş; fakat istiklâl mücadelelerinin kökü kazınamamıştır. Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz millî mücahitlerimizin yanı sıra, **Dr. Mes'ud Sabri**, kardeşi **Abdügaffar Sabri**, **Gani Bahadır**, **Hoten Valisi Nur Beğ, Rozi Muhammed Beğ** gibi birçok lider ve mücahitlerimiz bu şehitler arasındadır. Millî mücadele hareketleri, her türlü imkânsızlığa, hiçbir yerden yardım ve himaye gösterilmemesine rağmen Doğu Türkistanlılarca bugüne kadar yürütülmeğe devam etmiş ve en son aldığımız haberlere göre 24 Ocak 1969 da halâ mücadele etmekten yılmayan kardeşlerimiz, istiklâl savaşlarına bir yenisini daha eklemişlerdir...

KIZIL ÇİN MEZALİM VE KATLIAMI:

Kızıl Çin Doğu Türkistan'ı istilâ ettikten sonra, ardı arkası kesilmeyen imha ve katliam politikasının bir başlangıcı olarak şu tedbirleri aldı:

1 — Doğu Türkistan'daki A.B.D., İngiltere, Hindistan, Pakistan, konsolosluklarını tedrici surette kapattı.

2 — Doğu Türkistan'da bulunan ecnepleri kovdu.

3 — Yabancıların Doğu Türkistan'a girmesini; Doğu Türkistanlıların yabancı memleketlere seyahat etmesine kat'i surette yasak etti.

4 — Doğu Türkistan'a davet ettikleri yabancılarla Türklerin temas etmelerini kat'i surette men etti.

5 — Doğu Türkistan'ın hür dünya ile olan bütün hudutlarını kapattı.

Eunlardan maksat, Doğu Türkistan'da uygulayacakları zulüm, katliam ve emperyalist politikalarını hür dünya ve insanlık aleminden gizlemek idi.

Eunlardan başka:

a — Doğu Türkistanlıların mal ve servetlerini tesbit ederek, halkın malını ve mahsulünü elden çıkarmasını yasak etti.

b — Türklerin gelirlerini, aynı gün içinde Hükümet Bankasına yatırmaları özel memurları vasıtasıyla mecbur tuttu.

c — Kısa zamanda bütün Doğu Türkistanlıların sicillerini tesbit etti. Vatanperver, milliyetçi, dindar, zengin kimseler, iş adamlarını ve bu şahısların zaafalarını, ihtiraslarını, ufak kabahatlarını tesbit etti. Kızıl Çin aleyhinde hareket etme ihtimali olanları yok etmenin çarelerini bu sicil kayıtlarına göre tesbit etti.

Kadını erkeğe, evlâdı ebeveyne casusluk yapmağa zorladı. Kötü karakterli kimseleri aile reisi yaptı. Ayrıca her 10 aileye mahallenin en şahsiyetsiz ferdini «aile başı» tayin ederek halkın hattı harekâtını sıkı bir kontrol altına aldı.

“Dinleme” ve “Koklama” gurupları ihdas ederek, halkın konuştuklarını, yediklerini, kazancından gizlice biriktirip biriktirmediğini tesbit etti.

Herkesin üç günde bir mahallî polis idaresine giderek, üç günlük yaşayışı hakkında ifade vermesini mecbur tuttu.

Şehirden şehire seyahatı ve ailelerin birbirlerine dostluk ziyaretleri yapmalarını dahi izne ve kontrole tabi tuttu.

Hattâ ağlamağa, ah-vah çekmeğe dahi imkân bırakmadı; zira herhangi biri ağlarsa veya “ah!” çekerse, kızıklar bunu “demek rejimden memnun değilmiş” diye yorumlayarak cezalandırmak cihetine gidiyorlardı.

Halk arasında “**Kalb vücudun düşmanı; dört duvar ailenin düşmanı**” sözü bunu ifade eden bir darbimesel haline gelmiştir.

Memleketin bütün posta merkezlerine kendi muteber adamlarını yerleştirip halkın mektuplarını sıkı bir kontrole tabi tuttu. Okuması güç bir yazıyla yazılanları “**şifrelidir**” gerekçesiyle ayırıp, sahiplerini cezalandırıyordu. Mektuplardaki **imza**, **rumuz** gibi herhangi bir işaret dahi suç sebebi telâkki ediliyordu....

Bu tedbirlerin alınmasından ve yasakların konulmasından sonra, yukarıda bahsettiğimiz sicil icabı, Doğu Türkistan’daki kötü ruhlu adamlardan 100.000 kişiyi topladı. Millî şuur, millî benlik ve millî haysiyetten yoksun bulunan bu şahıslar her türlü kötülüğü şahsiyetlerinde toplamış, zevk ve sefa düşkünü, menfaatperest ve hain ruhlu kimselerdi. Çinli komünist mütehasşısar cinayet, hıyanet, zulüm, işkence gibi metod ve usuller hakkında bu şahısları yetiştirmek için kurslar açtılar. Bunlara iftira atmanın, halkı tahrik etmenin, masum insanları suçlamanın, işçi ile toprak sahiplerinin; tüccarların; halk ile din adamlarının ve millîyetçi münevverlerin aralarına nifak sokarak birbirlerine düşürmenin yollarını öğretiler. Sonra bu ajanları Doğu Türkistan’ın her köşe-bucağına dağıttılar.

Neticede Çin komünistleri, çeşitli yaldızlı sloganlarla bir-biri ardınca şu adlarla maruf hareketlere giriştiler:

1 — İhtilâl ve Komünist İnkılâbı Alehtarı Hareketleri Tenkil; Eşkiya ve Zararlı Unsurları Tasfiye Hareketi: Bu hareketin asıl gayesi millîyetçi liderleri ve istiklâl mücadelesine devam eden Türkleri yok etmek, milleti sindirmektir.

2 — Toprak Reformu Hareketi: Doğu Türkistan'da toprak reformu, komünist istilâsından iki yıl sonra başladı. Arazi sahibi olanlar pomeşcik, zorba ve zengin çiftçi kategorisi altında tenkil edilerek büsbütün temizlendiler. Tarlaya bakma, Köye bakma, suya doyurma, toprağı kucaklama, eşit taksim, kolay doğum, kendi kendine defin, soğuk depo adlarını verdikleri özel işkence'ler ve sair usullerle binlerce Türk şehit edildi. Onbinlerce çiftçimiz ıslah kampı, emek kampı, toplama kampı adları verilen kamplara sürüldü. Neticede Doğu Türkistan'daki çiftçilerin % 80 i çeşitli şekillerde cezalandırıldılar. Müsade-re edilen araziler, ilk olarak çiftçilere 3-5 dönüm olarak taksim edildi. Daha sonraları arazi mülkiyeti kaldırılarak kollektifleştirildi ve en sonunda, 1958 de "komün" sistemi ihdas edilerek insanlar, toprakları sadece işleyen, fakat nimetlerinden asla istifade edemiyen sürüler halinde çalışma kamplarına alındı.

3 — Gaspden Hak ve Ücretleri İade Ettirme Hareketi: Bu hareketin asıl maksadı, halkın elinde avucunda nesi kalmışsa onu ele geçirmek ve halkı ezerek gözdağı vermektir.

4 — Amerika'ya karşı Koreye Yardım Hareketi: Bu kampanya açılınca «Amerikan ajanlarını ve taraftarlarını yok etmek, insanlık namına Koreye yardım etmek» sloganı yürütüldü. Asıl gaye ise "Amerikan ajanı" v.b. ithamlarla, yine bir miktar Türk'ü yok etmek, bu arada, "Koreye yardım" adı altında, halkın servetinin bir kısmını daha ele geçirmektir. Toplanan yardım -!- Kore'ye hiçbir zaman gönderilmemiştir.

5 — Fikir İslah Hareketi: Komünizme karşı olan ve kızıl-larla işbirliği yapmayan fikir ve kalem erbabını, milliyetçi aydınları tasfiye etmek ve bunları halkın nazarında küçük düşürmek gayesiyle yapılmıştır.

6 — Üç Karşı Hareket: Komünistlerle önce işbirliği yapıp da sonradan pişmanlık duyanları, idareciler arasındaki milliyetçi olduğu anlaşılan küçük-büyük memurları, Kızıl Çin'i zarara sokan, kızılların icraatına engel olmak isteyen vatanper-verleri imha etmek için bu kampanyayı açtılar.

7 — **Beşe Karşı Hareket:** Üçe karşı hareket yalnız memurlar için hazırlanmıştı. Beşe Karşı Hareket ise daha ziyade büyük memurlar ve tüccarlar için yapılmıştır. Neticede, bütün iş adamlarından ve tüccarlardan en zenginlerini tevkif ederek, kendi uydurdukları suçları itiraf etmeğe mecbur bıraktılar. İşçilere ve tezgâhtarlara bunlara iftira atmaları için telkin ve teşviklerde bulundular; hattâ mecbur bıraktılar. Sonunda bu iş adamları ve tüccarların mal ve mülkleri müsadere edildi. Bazıları idam, bazıları müddetli veya müddetsiz hapis ve sürgün cezalarına çarptırıldı.

8 — **Evlenme Kanununu Tatbik Hareketi:** Kızılar, milletin temel taşı olan aileyi, sözde kadın haklarını sağlama bahanesiyle, kökünden bozarak aile saadetini yıkmak, kadınla erkeği birbirine düşürmek için bu harekete giriştiler. Kendilerine hazırlanan komplolara dayanamayan birçok ailede erkek önce kadını öldürdü, sonra da kendisini. Onbinlerce müslüman Türk tevkif edildi. Birçokları intihar ettiler...

9 — **İnkılâp Aleyhtarı Unsurları Tasfiye Hareketi:** Bu harekettten maksat, Türkler arasındaki zararlı telâkki ettikleri şahısları tasfiye etmektir.

10 — **Mahalî Milliyetçileri Tasfiye Hareketi:** Bu kampanya da komünist olup sonradan pişmanlık duyanlarla, Kızıl Çin'in Doğu Türkistan'da yürüttüğü imha ve çinileştirme politikasına ve müslüman Türk kızlarının çinlilerle evlenmeye mecbur tutulmasına, Doğu Türkistan'a çinli göçmenler getirilmesine, Doğu Türkistan'a "Sinkiang" denmesine karşı çıkanları tasfiye etmek gayesini matuftu.

11 — **Dimağ Yıkma Hareketi:** Türklerin millî ve manevî değerlere bağlılık duygularını yok etmek gayesiyle yürütülen bir diğer zulüm ve katliâm kampanyası da budur.

12 — **"Yüzlerce Çiçek Açsın; Yüzlerce Aile Ölsün" Hareketi:** Bu hareket, Kızıl rejimin aleyhinde olanlarla, lehinde olanları ayırmak için kurulmuş bir propaganda tuzağıydı. Neticede bir yıl müddetle Kızıl Çin aleyhtarları toplanıp topye-kûn cezalandırıldılar.

13 — **İleriye Doğru Büyük Hamle Hareketi:** Bütün Çin'de uygulanan bu hareket Doğu Türkistan'da da milliyet ve muhafazakârların imhasını; millî ve manevî değerlerin yok edilmesini matuftu.

14 — **Kültür İhtilâli:** Millî ve mânevî her türlü kültür unsurlarının tahrip ve imhası, kültürel değerlerini muhafaza etmek isteyenlerin cezalandırılması ve öldürülmesi, "Kültür İhtilâli" nin asıl gayesini teşkil etmekteydi.

15 — **K o m ü n :** Kültür ihtilâlinden sonra Mao'nun Kızıl Muhafızlar vasıtasıyla yürüttüğü zulüm ve katliâm neticesinde, aile ve cemiyet nizamını kökünden yıkarak **insanları sürüştürmek** gayesini matuf olan "**k o m ü n**" ler ihdas edildi. Bunlar tam manasıyla korkunç, tam manasıyla tüyler ürperici bir mahiyet taşıyor ve içindeki insanları hayvan sürüsündeki herhangi bir hayvandan farksız olarak değerlendiren iptidâî ve en vahşî bir düşüncenin zorbalıkla kurulmuş utanç verici müesseselerini ortaya koyuyordu.

Kadınlar ve erkekler **komün**'lerde ayrı ayrı kamptadırlar. Evli olanlar, ancak iki haftada bir; yalnız birkaç dakika için beraber kalabilirler. İcabında eşler aylarca birbirlerini göremezler. Kadınlar doğum için "**Komün**" den ancak 3 günlüğüne ayrılabilirler. Doğan çocuğu "**Komün**" idaresine teslim edip, bu müddet içinde iş başı yapmak mecburiyetindedir.

Komünlerde halk, kitleler halinde **günde 18 saat** çalıştırılır. Çalışmaları mukabili kendilerine günde iki övün; o da doymaya, en kötü yiyecekler verilir. Yorgunluk, halsizlik, gıdasızlık ve başlarında bulundurulanan Çinli polislerin zulüm ve gadarlıklarına dayanamayarak başkaldıranlar, makinalı tüfeklerle **topyekûn imha edilirler**. Hastalıktan ve bakımsızlıktan binlerce insan telef olur gider....

HÜR DÜNYA'DA

Doğu Türkistan'da devam edegelen bu vahşete karşı birçok millî kurtuluş hareketleri vuku bulmuş; bu hareketlerin Çin sürüleri tarafından akamete uğraması neticesinde başta

Rus esaretindeki kardeş **Batı Türkistan**'a olmak üzere, **Afganistan, Pakistan, Hindistan, Suudî Arabistan** ve **Türkiyemize** onbinlerce kardeşimiz iltica etmek zorunda kalmışlardır.

Hür dünyaya iltica edenler yardımdan ve her türlü imkân-lardan mahrum oldukları halde, kendilerine dâvâlarını yürüte-bilmeleri, duyurabilmeleri için imkân ve fırsat maalesef veril-memiştir. Hür dünyada kıt imkânlarıyla Türkistan dâvâsına hizmet yolunda ömür tüketmiş olan Türkistanlı liderlerden **Mehmet Emin Buğra Beğ, Mustafa Çokay, Mahmut Muhitî ve Osman Kocaoğlu**'nu burada rahmetle anarız.

Yukarıki bahislerde kısaca özetlediğimiz vahşet metotla-ryla, Türkistan Türkleri, tarihin hiçbir devrinde görülmeyen bir zulüm ve katliâm içinde inim inim inlerken;

İstiklâl uğruna görülmemiş bir metanet ve cesaretle sa-vaşmaktan bir an bile geri durmazken;

750.000.000'lük Kızıl Çin heyûlâsına karşı 1949'dan beri her yıl en az iki defa olmak üzere kurtuluş mücadelelerine gi-rişirken;

Binlerce evlâdının kanı, canı pahasına millîyetini, dinini, vatanını ve namusunu korumağa, kurtarmağa çabalarken:

Dünya bütün bunlara seyircidir; İslâm âlemi lâkayttır.

Türkiyemizde ise, bazı gençlik teşekkülleri **Vietnam**'ı dü-şünür; onlara **yardım kampanyası** açar. Doğu Türkistan'da Türk'ün kanını emen, emeğini ve iktisadî değerlerini binbir vah-şetle sömüren **Mao Ze Dunğ'a** bağlılık telgrafı çeker.

TRT ve bir kısım basınımız Vietnam'ın, Kongo'nun, Biaf-ra'nın derdine düşer... **Doğu Türkistan**'dan ise "**Sinkiang**" diye bahseder...

Fakat ne yürekler parçalayıcıdır ki, bildiğimiz kadarıyla, 20 yıldır 300.000'i katledilen 12 milyon nüfuslu Doğu Türkis-tan'ı bilmez; Vietnam kadar da olsa, **Esir Türk İllerinden** bah-setmez..

Biz, bütün bu menfî şartlara rağmen millî dâvâmızı sonu-na kadar yürütmeğe azmetmişizdir. Bu broşürümüzle **Türkis-tan Şehitlerini** kısmen olsun Türkiyeli kardeşlerimize tanıtmâ-

yı, bu suretle o aziz, kahraman ve büyük mücahitlerin ruhlarını şâd etmeyi millî bir vazife telâkki ettik. Allah, bizlere inançları, istiklâlleri ve vatanları uğrunda canlarını veren şehitlerimizin aziz ruhlarının dolaştığı **Uluğ Türkistan'ımızda** istiklâl güneşinin doğduğu günü görmeyi nasip eylesin.

Allah biz bilen.

Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti

DOĞU TÜRKİSTAN TÜRKLERİNE TATBİK EDİLEN İŞKENCE VE ÖLDÜRME USULLERİ

Rus kuklası Gn. Şeng Şi Say'ın uydurma suçları itiraf ettirmek için müslüman Türklere tatbik ettiği 125 çeşit işken-ce usulünden birkaç misâl:

1 — Türklerin başına bir madenî başlık giydirerek bun-dan elektrik cereyanı geçirip, böylece masumun gözlerini dı-şarıya fırlatmak suretiyle eziyet etmek,

2 — Başını bir makinaya, ayaklarını da başka bir maki-naya bağlayarak her iki makinayı aksi istikamete hareket et-tirmek suretiyle eziyet etmek,

3 — Kızgın demirle vücudu dağlamak,

4 — Dağlanmış vücut üzerine kızgın yağ dökmek,

5 — Vücudun çeşitli yerlerine demir çiviler çakmak,

6 — Cinsiyet uzuvları içine domuz kılı sokmak,

7 — Şerçe kızgın demir çubuk sokmak,

8 — Tırnakları arasına çivi çakmak,

9 — Kışın sıfırın altında 30 derece soğukta, buz blokla-rı üstünde yatırmak,

10 — Başın ve bütün vücudun derisini yüzmek,

11 — Vücudu keskin uçlu demir taraklarla taramak,

12 — Ağız ve burun deliklerine kostik ve diğer yakıcı asitler dökmek,

13 — Elleri bağlandıktan sonra sırtta gayet ağır bir ka-ya koymak,

14 — Elllerinden tavana asarak, onu bu halde bir gece bırakmak,

15 — Üzerinde sivri çiviler bulunan bir sopa ile vücuda vurmak,

16 — Vücudu kanatıncaya kadar kamçılıyıp, ondan sonra bıçakla kesmek,

17 — Vücutta bir delik açarak düğümlü bir ip sokup, bunu iki gün sonra açık yaranın içinde destere gibi sürterek işkence etmek,

18 — Mümkün olduğu kadar uykusuz ayakta kalmalarını sağlamak için onları kulaklarından bir duvara çivilemek,

19 — Kışın ortasında, içi su ile dolu fiçılara sokarak orada bırakmak,

20 — Parmakları ve topukları birbirine iğne iplik veya telle dikmek,

21 — Kadınları çırılçıplak soyarak memelerine vurmak,

22 — Başın üzerinde beyine uzun çiviler çakmak,

23 — Erkeklerin cinsiyet uzuvlarından yumurtalarını arka tarafa çekerek üzerine vurmak,

24 — Demir kazıklar üzerine oturtmak,

25 — İnsanı cesedin yanına bağliyerek günlerce olduğu yerde bırakmak,

26 — Kadın veya kızların avrat mahallerine elektrik lâmbaları sokmak ve bunlara ceryan vermek suretiyle işkence yapmak, v.s.

Kızıl Çin devrinde tatbik edilen işkence usulleri:

1 — Çıplak vücut üzerine kızgın yağ dökmek,

2 — Baş ve vücudun derisini yüzmek,

3 — Tırnakların arasına çivi çakmak,

4 — Kömür parçaları üzerinde koşturmak,

5 — Günlerce ayak üstü uykusuz bırakmak,

6 — Kışın çıplak halde çuvallara sokarak ağaçlara asmak,

7 — Çıplak halde buzlu tahta dolaplara sokmak,

8 — Burnuna kırmızı biber üfleme,

9 — Tel kamçı ile çıplak vücuda vurmak,

10 — Hayvan yerine, ağır yüklü arabaları çekdirmek,

11 — Mahpusların gözleri önünde çeşitli gayri insanî usullerle aile efratlarına işkence etmek,

12 — Mahpusların gözleri önünde zevcelerini kendi ajanlarına peşkeş çekmek, v.s.

1933-1943 arası, Rus kuklası Şeng Şi Say'ın öldürdüğü 100 bin kişi üzerinde tatbik ettiği öldürme usulü:

1 — Boğup öldürmek,

2 — İnsanın beyninin üzerine çivi sokarak öldürmek,

3 — İnsanların ellerini arkalarına bağlayıp gözlerini kapattıktan sonra ispirto ile ıslatılmış bir çuvala sokarak, havasız bırakmak suretiyle öldürmek,

4 — Askerlerin atış eğitimi için hedef olarak kullanmak,

5 — Hiç ı ışık, hava girmeyen zindanlarda hapsederek, orada açlıktan ölünceye kadar bırakmak,

6 — Tehlikeli ve ağır işlerde çalıştırmak suretiyle öldürmek,

7 — Binlerce insanı yere yatırarak, üzerinden ağır kamyonlar geçirmek suretiyle öldürmek,

8 — Bir kısım insanları kamyonların arkasına bağlayarak yerde sürüklemek ve vücutlarını parçalamak suretiyle öldürmek,

9 — Diri diri gömmek suretiyle öldürmek,

10 — İnsanların üzerine gaz dökerek yakmak,

11 — Gözlerini çıkarmak; kulak ve burunlarını kesmek suretiyle öldürmek,

12 — El, ayak ve gözleri bağliyerek, çuvala koyup nehre veyahut maden ocaklarına atmak suretiyle öldürmek,

13 — Zehirli kömür dumanı ile dolu olan bir odaya koyarak öldürmek,

14 — El ve ayakları bağliyerek yer altındaki zindanlara atmak, orada ölünceye kadar bırakmak,

15 — Tesirini daha sonra gösteren zehirli iğneler zerk etmek suretiyle öldürmek,

16 — Daimî surette ishal yapan bir ilâç vererek takatini azaltmak suretiyle öldürmek.

1937'de Abdülhıyaz adındaki millî kahramanın liderliğı altında Rus işğali ve Rus kuklası Gn. Seng Şi Say mezalimine karşı bir millî ayaklanma vuku buldu. Bu ayaklanma, Rusya'dan sevk edilen Kızıl Ordu tarafından kanlı şekilde bastırıldı. Ve esir düşen 20.000 Türk şu şekilde şehit edildi:

1) Üç yüz kişiyi üzerine benzin dökerek yakmak suretiyle öldürdü.

2) 7.000 adam, Yarkent kazası ile Yenihisar arasındaki çölde yere yatırılıp üzerinden kamyon geçirilmek suretiyle öldürüldü.

3) 6.000 adam Kaşgar şehrinde diri diri gömülmek suretiyle öldürüldü.

4) 5.000 adamdan, subayların beynine çivi çakmak, kurşuna dizmek; erlerin boyunlarından tellerle bağlayıp, bu tellerden elektrik cereyanı geçirmek suretiyle öldürdü. Mütebaki mücahit askerlerin üzerine gaz dökerek yakıp öldürdü.

Bundan başka millî ayaklanmaya iştirâk etmeyen sivil halktan 10.000 den fazla masum kardeşimizi tevkif edip, bunları da şehit etti. Ve toptan cezalandırmak maksadiyle Kaşgar şehri birkaç gün bombardıman edildi. Neticede er-kadın, genç-ihtiyar binlerce adam telef oldu.

Kızıl Çin devrinde öldürme usulleri:

1) Ayağından baş aşağı ağaçlara asarak öldürmek,

2) Hâmile kadınların üzerine bizzat kocasını veyahut başka bir mahkûmu çıkarıp çığneterek öldürmek,

3) Çuvallara sokup, nehiriere atmak suretiyle öldürmek,

4) Çuvallara sokup ağaçlara asmak ve böylece ölünceye kadar bırakmak,

5) Mezarlarını bizzat kendilerine kazdırdıktan sonra, diğer bir mahkûma diri diri gömdürmek,

6) Atların kuyruğına bağhıyarak yerde sürüklemek suretiyle öldürmek,

7) Mahkûmların ayaklarını iki öküze bağhıyarak hay-

vanları ters istikamette koşturup, vücudunu parçalayarak öldürmek,

8) Linç etmek suretiyle öldürmek,

9) Döverek yarı ölü haline getirdikten sonra, kara gömererek kendiliğinden ölmesini sağlamak,

10) Vücuduna çivi çakarak öldürmek,

11) Üzerinden kamyon geçirmek suretiyle öldürmek.

**DOĞU TÜRKİSTAN'DA RUSLAR VE ÇİNLİLER TA-
RAFINDAN ŞEHİT EDİLEN BÜYÜK LİDERLERDEN
BAZILARI**

HOCA NİYAZ HACI

Hoca Niyaz Hacı, Hicrî 1300'de Doğu Türkistan'ın Kumul Prenslığıne bağlı Taraatı adındaki bir dağda doğdu. Hoca Niyaz 1911'de Kumul'da Timur Halife adındaki bir millî mücahidin liderliği altında Çinlilere karşı girişilen millî ayaklanmaya iştirâk etti. Bu ayaklanmada büyük bir kahraman olduğunu göstererek 1928 senesinde Kumul Prensi Şah Maksut tarafından muhafız kıtası komutanlığına tayin edildi.

1931 senesi Şubat ayında Kumul'da Hoca Niyaz Hacı'nın liderliğinde Çinlilere karşı bir millî ayaklanma meydana geldi. Bu ayaklanma sırasında Ruslardan silâh, tayyare, tank v.s. gibi harp vasıtaları yardımı alan ve bu yardım vasıtaları ile donatılan Çin birliklerini Hoca Niyaz Hacı kısa zamanda bozguna uğrattı. Bu Millî Ayaklanma 1933'de bütün Doğu Türkistan'a yayıldı. Altay vilâyetinde Şerif Han Töre'nin; Turfan kazasında Musul, Maksut ve Mahmut Muhiti kardeşlerin; Toksun'da Tohta Beğin; Bügür, Küçar ve Aksu'da Temür Ahmet Hacıoğlu'nun; Kaşgar'da Osman ve Oraz Beğlerin; Hoten ve Yarkent'de Muhammed Emin Buğra ve kardeşleri Abdullah, Nur Muhammed ve Sabit Damolla'nın liderliğinde devam etti. Neticede Doğu Türkistan'ın merkezi Urumçi başta olmak üzere birkaç kaza müstesna diğer yerler kurtularak, 12.11.1933'de merkez Kaşgar olmak üzere Millî Doğu Türkistan Cumhuriyeti kuruldu. Hoca Niyaz Hacı, kurulan bu Cumhuriyetin Cumhurbaşkanlığına getirildi.

Doğu Türkistan'da birkaç kazada hükümranlığını sürdüren Çinli askerî vali Şeng Şi Say, bu ayaklanmayı bastırması için Ruslardan yardım istedi. Neticede Ruslar; tayyare, tank ve zırhlı mücehhez onbinlerce askeri Doğu Türkistan'a

HOCA NİYAZ HACI
Müstakil Doğu Türkistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

göndererek bu ayaklanmayı bastırdı ve kurulan Millî Hükümeti dağıttı. Daha sonra bir Rus kuklası olan General Şeng Şi Say, Rusların direktifi ile başta Hoca Niyaz Hacı olmak üzere 300.000 kişiyi tevkif etti. Gene Hoca Niyaz Hacı başta olmak üzere 100.000 kişiyi şehit etti. Sonradan anlaşıldığına göre, Hoca Niyaz Hacı 1942 senesi Nisan ayında zehirli gaz ocaklarına atılmak suretiyle öldürülmüştür.

SABİT DAMOLLA ABDÜLBAKİ

Sabit Damolla Abdülbaki 1292 -Hicrî 1310-'de Kaşgar vilâyetine bağlı ve Kaşhan İmparatorluğunun meşhur hükümdarlarından Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın mezarının bulunduğu Artuş kasabasında doğmuştur. Zekâsı ve kabiliyeti sayesinde kendi kendini yetiştiren, Kaşgar'da dinî tahsilini yapan ve ondan sonra Buhara'ya giderek daha mükemmel bir medreseyi bitiren Abdülbaki, birkaç yıl, Kaşgar'da bulunan Hanlık Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Daha sonra İli vilâyetinde bir müddet kadılık yapmıştır. Hicrî 1348'de Rusya, Mısır, Suudî Arabistan, Hindistan ve Türkiye'yi ziyaret ederek, oralarda birçok inceleme ve tetkiklerde bulunmuştur. Doğu Türkistan'a döndüğü zaman, memleketi dolaşarak halkı cihada hazırlayan birçok konferanslar vermiştir. 1932 sonlarında Hoten'e gelerek Muhammed Emin Buğra Beğle Doğu Türkistan'ı Çin esaretinden kurtarmak için çalışmalar yapmış ve Hoten vilâyetini kurtararak 12.11.1933'de merkezi Kaşgar'da kurulan Doğu Türkistan Hükümeti'nin başvekillik vazifesini deruhte etmiş, sonradan Rus kuvvetleri tarafından tevkif edilerek, Çin Generali Şeng Şi Say tarafından şehit edilmiştir.

Eserleri :

- 1 — Şirin Kelâm-Fi Siret-i Muhammed Aleyhisselâm
- 2 — Akaid El Cevheri
- 3 — Şerh-i Elifiye -Arapçanın en yüksek gramer şerhi-
- 4 — İslâm Kanunu -Arapça olup, fıkıh ve şeriatin esasını içine almaktadır.
- 5 — Kur'an Tercümesi -Çağatay lehçesi-

SABİT DAMOLLA ABDÜLBAĞI
Müstakil Doğu Türkistan Cumhuriyeti Başvekili

Dr. MESUT SABRİ BAYKUZU

1887 yılında İli vilâyetine bağı Arabuz adındaki bir köyde doğmuştur. Orta tahsilini İli'de yapmış, 15 Eylül 1904'de milliyetperver zenginler tarafından tahsil için Türkiye'ye gönderilmiştir. Lise tahsilini Türkiye'de tamamlayan Mesut Sabri, Tıbbiye'ye girmiştir. Bu sıralarda Türk Ocağı'na girerek bir müddet faaliyette bulunmuştur. Birinci Dünya Harbi'nin patlak vermesi ile parasız kalan Mesut Beğ, 15 Eylül 1914'de Doğu Türkistan'a dönmeye mecbur kalmıştır. Türkiye'den tam bir Osmanlı kıyafeti ile dönen Mesut Beğ, Çin makamlarının ikazına rağmen bu kıyafeti değiştirmemiştir. Daha sonra Türk okullarını islâh etmeye çalışmış, bu meyanda bütün masraflarını kendi karşılamak üzere bir mektep açmış ve bu mektebin başına Sibiryadan kaçırılarak Doğu Türkistan'a getirilen Halil ve Turgut Beğleri geçirmiştir. Ertesi sene Çinliler mektebi kapatarak Halil ve Turgut Beğleri tevkif etmiş, Mesut Beğ bunları kurtarmak için çok gayret sarfetmiştir. Ertesi sene Mesut Beğ bir mektep daha açmış, fakat gene Çinliler tarafından kapatılarak Mesut Beğ'i, Abdurrahman Şadi'yi, Circis Hacı'yı, millî şuuru uyandırmak, halkı Çinlilere karşı ayaklandırmak suçları ile tevkif etmiştir. Urumçi'de Vali-i Umumî Yang Zing Şing tarafından muhakeme edilmiş, burada üç ay tutulduktan sonra 40 Km. uzaklıktaki pis bir hapishaneye sürülmüş, orada da altı ay kaldıktan sonra Türkistan halkının rica ve talebi ile serbest bırakılmıştır.

Mesut Beğ İli'ye döndükten sonra mektep açmak teşebbüsünde bulunmuş, fakat izin alamamıştır. 1933 sonlarına doğru İli'ye giren Rus kuvvetlerinden kaçarak Doğu Türkistan'ın eski merkezi Kaşgar'a gelmiş ve orada Millî Hükümetin ordusunda 6 ay müddetle muallimlik yapmıştır. Rus kuvvetlerinin Kaşgar'a yaklaşmaları ile birlikte Hindistan'a iltica etmiştir. 1934 senesi 1. Kânun'da İsa Alptekin'in daveti ile Çin'e gelmiş ve 12.12.1935'de Çin Halk Partisi'nin 5. devre kurultayında merkez komitesi azalığına seçilmiştir. Daha son-

Dr. MES'UD SABRİ BAYKUZU
Doğu Türkistan Eyalet Hükümeti Reisi

ra Çin Devlet Konseyi azalığına seçilmiş, 17.10.1945'de İsa Alptekin, Muhammed Emin Buğra Beğlerle birlikte Doğu Türkistan'a dönmüştür. 1946'da Doğu Türkistan'a murakıp tayin edilmiştir. 1947'de Mesut Sabri Doğu Türkistan Hükûmeti Reisi oldu.

Dr. Mesut Sabri, Türkçü ve Milliyetçi bir kimse olduğundan, Türk dilini bütün dillerden üstün tutmuş, bütün Türkler tarafından kullanılan bir dil haline getirmeye çalışmıştır. Bu münasebetle Türkistan lehçesini Türkiye lehçesine yaklaştırmaya çalışmıştır. Mesut Sabri aile efradını millî terbiye ve millî şuur ile yetiştirmek maksadı ile oğlu ile iki yeğenini tahsil için Türkiye'ye gönderdi. Ve gene 1949'da üç çocuğunu tahsil için Türkiye'ye gönderdi.

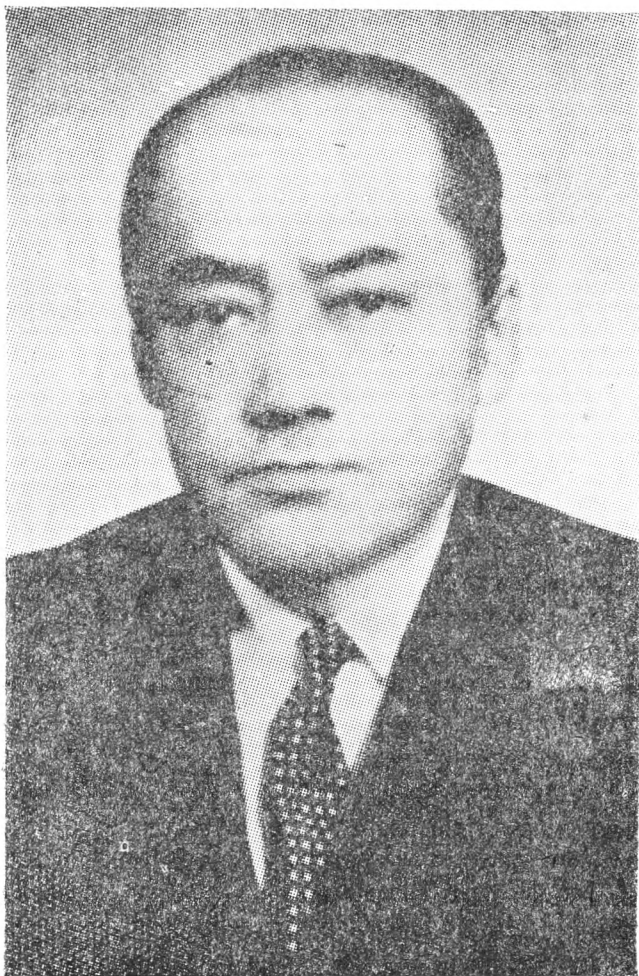
5.4.1951'de Kızıl Çin, Mesut Beği, oğlu Yıldırım, yeğeni Abdulgafur başta olmak üzere Baykuzu ailesinden onlarca adamı tevkif etti. Bilâhare Mesut Beğden gayrısını idam etti. Mesut Beğ tevkif edildikten sonra Urumçi caddelerinde hakaretler edilerek dolaştırıldı. 1952 Mart ayında çok kötü olan hapishanede hastalanarak vefat etti.

Eserleri :

- 1 — Uluğ Ana - 13.3.1942
- 2 — Niyaz Kız - 28.7.1842
- 3 — Türklük Oranı - 15.8.1942
- 4 — Derme Çatmalar - 1947

MUHAMMED EMİN BUĞRA

1901'de Doğu Türkistan'ın halıları, ipekleri, yeşil taşları, altın ocakları, ipek kumaşları ile meşhur Hoten vilâyetinde doğmuştur. 1921'de Hoten'e bağlı Karakaş kazasındaki Oybağ medresesinden mezun olmuştur. 1924-1931 arası bu medresede müderrislik yapmıştır. 1933 Şubat ayında Hoten'de başlayan millî ayaklanmanın liderliğini yapmış, sonra Hoten'de kurulan muvakkat Millî Mükûmet'in başvekilliğini ve başko-

MUHAMMED EMİN BUGRA
Doğu Türkistan Eyalet Hükümeti Reis Muavini

mutanlığını yapmıştır. 1934'de Hoten'i istilâ etmek isteyen Çinli müslüman kuvvetlerle yaptığı savaşı kaybederek Hindistan'a iltica etmiş, oradan da Afganistan'a yerleşmiştir, Afganistan'da kaldığı müddet içinde Türkiye'nin Afgan Büyükelçisi merhum Memduh Şevket Esendal ile tanışmış ve bu zatın yardımı ile Türkiye'den getirttiği kitaplarla bilgisini takviye edip arttırmıştır. 6.4.1943 tarihinde, Milliyetçi Çin Parlamentosu'nda Türkistan'ı temsil eden İsa Alptekin'in yardımı ile, Çin'e gelmiş ve Çin'de, arkadaşları Dr. Mesut Sabri ve İsa Alptekin ile birlikte mücadelesine devam etmiştir. İsa Alptekin tarafından çıkarılmakta olan Altay Gazetesi başmuharrirliğini yapmış ve bu arada bazı Çin ilim adamları ile Türkistan dâvası, "Türkistan" ve "Türk" adları etrafında ilmî münakaşa ve münazaralara girişmiştir. 1944'de Doğu Türkistan'da Milliyetçi Çin'e karşı yapılan ayaklanmanın neticesi olarak, Muhammed Emin Buğra Beğ, Dr. Mesut Sabri ve İsa Alptekin, Doğu Türkistan'a dönme imkânını elde etmiştir. Yapılan anlaşma icabı ayrıca Çin Hükûmeti, bazı haklar da tanımıştır. Böylece Doğu Türkistan Türklerinin de iştirâki ile kurulan 25 kişilik Hükûmet Konseyi Azalığına ve Nafia Vekilliğine Muhammed Emin Buğra getirilmiştir. Daha sonra 29.12.1948'de Doğu Türkistan Hükûmeti Reis Muavinliğine tayin edilmiştir. Bundan sonra Doğu Türkistan, Kızıl Çin tarafından işgal edilince, 11.12.1949'da mücadele arkadaşı İsa Alptekin ile birlikte Keşmir'e iltica edip, 1952'de Türkiye'ye taşınmıştır. Türkiye'de iken Pakistan, Suudî Arabistan, Mısır, Lübnan, Ürdün, Suriye, Irak, İran gibi memleketlere birkaç defa gidip, oralarda Türkistan'ın dert ve dâvasını, duyurmaya çalışmış, bu memleketlerin devlet reislerine muhtıralar takdim ederek, yardımlarını rica etmiş, 1960'da Pakistan'da toplanan Asya-Avrupa Konferansı'na, 1962'de Bağdat'ta toplanan İslâm Kongresi'ne iştirâk ederek güzel konuşmalar yapmıştır. Arapça, Farsça, Orducayı ana dili gibi bilen, İngilizce de konuşan Muhammed Emin Buğra Beğ, 14.6.1965'de Ankara'da Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Eserleri :

1 — Şarkî Türkistan Tarihi - Türkistan lehçesi ile yazılmış ve Keşmir'de eski harflerle basılmıştır.

2 — Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafyası, Şimdiki Durumu - 1952.

3 — Tibet ve Doğu Türkistan Hakkında Bilinmeyen Siyasî Konular - 1959.

4 — Delhi Konferansı ve Tibet - 1960.

5 — Taşkent Konferansının İçyüzü ve Komünist Memleketlerdeki Yazarların Durumu - 1959.

6 — Kutluk Türkân - roman.

7 — Türkistan'ın Hürriyet Dâvâsı ve Çin Siyaseti - İstanbul, 1954.

OSMAN BATUR İSLAMOĞLU

1899'da Altay vilâyetine bağlı Köktogay kazasında doğdu. Osman Batur 12.2.1940'da Altay vilâyeti Burultokay kazasında İsimhan adındaki bir mücahidin liderliği altında, Rus kuklası General Şeng Şi Say mezalimine karşı çıkan isyana katıldı. Gösterdiği insanüstü cesaret ve yararlık sayesinde 1941 Ekim ayından itibaren bu millî ayaklanmanın liderliğini Osman Batur eline aldı. General Şeng'in tank, zırhlı ve tayyare ile mücehhez, Rus müşavirleri tarafından kumanda edilen kuvvetleri ile Osman Batur kuvvetleri arasında yapılan çatışma 1942 senesi kış mevsimine kadar devam etti. Çinliler ağır şekilde mağlûp oldular. Ertesi seneki çatışmalarda kış çok şiddetli oldu. Osman Batur kuvvetleri çok zor duruma düştüklerinden bu defa yenildiler. Bu fırsattan istifade eden General Şeng, yerli kuvvetleri sardı. Osman Batur ve 40 arkadaşı bu çemberi yararak Dış Moğolistan hududuna iltica etti. Burada toplanan mücahitler, Altay'ı Kurtarma Komitesi adında bir komite kurdular. Komitede Osman Batur Başkan olarak seçildi.

1943 Haziran ayından itibaren Osman Batur kuvvetleri Çin kuvvetlerine karşı hücum ederek onları mağlûp etti. 13.10.1943'de büyük bir kuvvetle Şeng Şi Say mukabil hücumu geçti. Ve bu harp 20.3.1944'e kadar devam etti, neticede General Şeng mağlûp oldu.

21.9.1944'de İli vilâyetinde Ali Han Töre'nin liderliğinde Çin mezalimine karşı millî bir ayaklanma meydana geldi. 7.11.1944'de İli vilâyeti tamamen Çin istilâsından kurtarıldı. 10.11.1944'de merkez İli olmak üzere Ali Han Töre başkanlığında Doğu Türkistan İstiklâl Hükûmeti kuruldu. 31.7.1945'de Millî Hükûmet kuvvetleri Tarbagatay vilâyetini, 8.9.1945'de Millî Hükûmet kuvvetleri ile Osman Batur kuvvetleri Altay vilâyetinin merkezi Sarsumba şehrini kurtardılar. Çin kuvvetleri mağlûp oldu. Ve neticede Çinlilerle yapılan anlaşma icabı 2.6.1946'da yeni Doğu Türkistan Hükûmeti kuruldu. Osman Ba-

OSMAN BATUR İSLAMOĞLU
Altay Vilâyeti Valisi ve Milli Kahramanlardan

tur da Altay vilâyetine Vali tayin edildi. Bu arada Ruslar, Ali Han Töre'yi kaçırmak Millî Hükûmet idaresi altındaki İli, Altay, Tarbagatay vilâyetlerini kendi tesirine aldı. Altay vilâyetinin başına da kendi ajanlarından Delil Han'ı getirdi. Osman Batur ile arası açılan Delil Han kuvvetleri arasındaki çatışmada Osman Batur önceleri Delil Han'ı yenip Sarbumba'yı kurtarmaya muvaffak olmuş ise de daha sonra Altay'ı terk ederek 1947'de Milliyetçi Çin kuvvetlerinin işgali altındaki Guçin kazasına bağlı Beğtik Dağına taşındı. 13.10.1949'da Kızıl Çin, Doğu Türkistan'ı istilâ etti.

1950 senesi başlarında Osman Batur Kızıl Çin istilâsına karşı İslâm bayrağını kaldırdı. Bu harp 4 ay devam etti. Neticede millî mücahitler mağlûp oldu, Canım Han Hacı esir düştü. Osman Batur bir miktar arkadaşı ile birlikte 1950 Ağustos ayında Çing Hay eyaletine bağlı Mahay'a geldi. Kendisini takip eden Çin kuvvetleri ile yaptığı çarpışmada esir düşerek 16.3.1951'de Urumçi'ye getiriliyor. Ve 28.4.1951'de 90.000 kişinin gözü önünde büyük hakaretlere maruz bırakılarak şehit ediliyor.

CANIM HAN HACI

Canım Han Hacı 1884'de Altay vilâyetinin merkezi Sarbumba şehrinde doğmuştur. Tilubay adında zengin bir kimse'nin oğlu olan Canım Han Hacı, çok dindar ve senenin üç ayını oruç tutmakla geçiren güvenilen ve Doğu Türkistan'lılar tarafından çok sevilen bir asilzadedir.

Canım Han Hacı; Vali Muavini, Vali ve Maliye Bakanı gibi çok büyük ve önemli vazifeler deruhte etmiştir.

1.4.1950'de Osman Batur ile birlikte Barköl kazasında Kızıl Çin istilâsına karşı İslâm bayrağını kaldırdı. 1950 Temmuz ayında Kızıl Çin'e esir düşerek 4.4.1951'de çeşitli işkencelerle Urumçi'de şehit edildi.

CANIM HAN HACI
Doğu Türkistan Eyalet Hükûmeti Maliye Bakanı

MAHMUT MUHİTİ

Doğu Türkistan'da kurulan Uygur Devleti'nin merkezi Turfan kazasına bağlı Astana kasabasında Hicrî 1311'de doğmuştur. Musul, Maksut ve Mahmut adında üç kardeşiler. Bu üç kardeş, münevver, kahraman ve vatanperver kimseler olduklarından, vatan ve milletine her sahada maddî ve manevî çok büyük hizmet ve yardımlarda bulundular. 1933 senesi başında Turfan'da meydana gelen Millî Ayaklanma'ya liderlik ettiler. Çinlilerle olan çarpışma esnasında Maksut Muhiti şehit düşmüştür. Mahmut Muhiti, Hoca Niyazi Hacı ile birleşip onun sağ kolu olarak cephe komutanı olmuştur. Bundan sonra Çinlilerle olan çarpışmalarda çok büyük yararlıklar göstermiştir. Kaşgar'da kurulan Millî Hükûmet'in Başkomutanlık vazifesini ifa etmiştir. 1934'de Doğu Türkistan'a giren Rus kuvvetleri buna dokunmadı. Rusların tavsiyesi ile Çinli General Şeng Şi Say, Mahmut Muhiti ile anlaşmak mecburiyetinde kalarak 6. Fırka Komutanı ünvanını verdi. Ayrıca kuvvetlerinin Kaşgar, Yarkent, Aksu'da kalmasına rıza gösterdi. Ruslar da Mahmut Muhiti'ye Ribalkin adında bir generali müşavir olarak verdi, birtakım adamlarını Rusya'ya getirip kurslara tâbi tuttu, bunlardan bazılarını kandırarak elde etmeye muvaffak oldu. Daha sonra Mahmut Muhiti'yi Rusya'ya davet etti. Buna muvaffak olamayınca elde ettiği adamları vasıtası ile darbe yaptırtmak ve böylece onu öldürtmek istedi. Bunu duyan Mahmut Muhiti, savaşı düşündüğü halde, memleketin tahrip olacağını düşünerek ric'at etmeye karar verdi ve bir miktar adamı ile birlikte Hindistan'a iltica etmiştir (4.4.1934). 18.5.1938 de Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Türkistan'daki Çin ve Rus mezalimini anlatmaya gayret etmiştir. 6.1.1939'da Japonya'ya gitmiş, orada Doğu Türkistan'ı Çin esareti ve Rus işgalinden kurtarmak maksadiyle bir İstiklâl Cemiyeti kurmuştur. Daha sonra Japon işgalinde bulunan Pekin'e gitmiş ve orada 1944 de beyin kanamasından vefat etmiştir.

MAHMUT MUHİÎ
Müstakil Doğu Türkistan Hükûmeti Başkomutanı

**BATI TÜRKİSTAN'DA RUSLAR TARAFINDAN ŞEHİT
EDİLEN BÜYÜK LİDERLERDEN BAZILARI**

ALİHAN BÖKEYHAN

Alihan Bökeyhan, 1870 yılında doğmuştur. Babası Cengiz Sultan, Kazak Türklerinin 18. asırda yaşayan hanlarından meşhur Erbarak Han'ın soyundandır.

Alihan Bökeyhan, 1894 yılında Petersburg Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Türkistan'ın ender yetiştirdiği evlâtlarından biri olan Alihan, büyük bir vatanperver, idealist bir milliyetçi idi. O, Çarlık Rusyasının müstebit idaresi altında inleyen Türk Milleti'nin ızdıraplarını duyup, hissetmiş ve bir çare bulabilmek amacıyla Üniversite sıralarında memleket politikasına atılmıştır.

Türkistan'ın millî kurtuluş hareketinin ancak aydın milliyetçilerle gerçekleşeceğine inanan Alihan Bökeyhan, işe eğitimden başladı. Millî kültürü genç dimağlara işleyerek; milliyetçilik şuurunu uyandırmak ve böylelikle ülkücü aydınlar yetiştirmek gayesiyle birçok okullar açtı.

Çarlık Rusyasının müstebit idaresine karşı başlıyan halk hareketinin şuurlu bir şekilde gelişmesinde Alihan Bökeyhan'ın çok büyük rolü olmuştur.

1903'te Alaş Orda Millî Hükûmeti'nin nüvesini teşkil eden Alaş Partisini kuran Alihan Bökeyhan'a Türkistan'ın bir kurtarıcısı nazariyle bakılmaya başlanmıştır. Çarlık Rusyasının esareti altında bulunan Türk-Müslüman halklarının tertip etmiş oldukları üç gizli toplantıda bulunmuş, yine Finlandiya'nın Voyborg şehrindeki toplantıda da bu halkları temsil eden iki vekilden biri olarak katılan Alihan Bökeyhan, Çarlık Rusyasına karşı neşredilen "Voyborg Manifestosu"na Türk-Müslüman halklarını temsilen imza koyan iki kişiden birisidir.

Daha sonra Ombı vilâyetinde "Dala dâvası", "Oblik", ve "Ertiş" isimli üç gazete yayınlanmış ve bu gazetelerin sahip ve başyazarlığını yapmıştır. Tamamen millî ruha hitabeden yazılar, Çarlık Hükûmetinin dikkatini çekmiş, gazeteleri kapatmıştır. Fakat hiç bir baskı ve tehdide aldırmayan Bökeyhan, yılmadan yayın hayatına: Serke, Kazak Gazeti, Eşim Dalası,

Sarı Arka, Halk Sözü, Uran ve Kazakistan gibi gazetelerde; Aykab, Abay gibi dergilerde devam etmiştir.

Bu faaliyetlerinden dolayı Çar Hükûmeti, devamlı göz hapsinde tutmuş ve iki defa da sürgüne göndermiştir. Bolşevik ihtilâlini müteakip Türkistan'a dönerek, tekrar mücadeleye başlamış ve Rusya'daki iç karışıklıklardan faydalanarak yapılan üç toplantıdan; 1917 Aralık ayındaki son kurultayda Türkistan istiklâline kavuştu ve 13 Aralık 1917'de de Alihan Bökeyhan başkanlığında "Alaş-Orda" Türkistan Millî Hükûmeti kuruldu.

Komünistler duruma hâkim olduktan sonra, Kızıl Ordunun devamlı saldırılarına üç sene gibi bir zaman, bütün imkânsızlıklarına rağmen karşı koydu. Nihayet "Alaş-Orda" Hükûmeti yıkıldı. Başkanı Alihan Bökeyhan'da Moskova'ya sürüldü. Orada bir müddet göz hapsinde tutulduktan sonra Stalin'in emriyle tevkif edildi. Bundan sonra kendisinden haber alınamadı.

ALİHAN BÖKEYHAN ÜSTÜNEL

ALİHAN BÖKEYHAN
Müstakil Alaş-Orda Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

MUSTAFA ÇOKAY

7 Ocak 1890 tarihinde doğan Mustafa Çokay, Rus terörü-ne karşı merkezi Türkistan Millî Hükûmeti ve Alaş Hükûmeti âzalığında mücadele etmiştir.

Türkistan Millî Hükûmet kuvvetlerinin Rus kuvvetlerine yenilmeleriyle Millî Hükûmet dağılmış, bu arada kaçarak giz-lenen Millî Hükûmet âzalarından Reis Mustafa Çokay, Bolşevikler tarafından dikkat ve itina ile aranmış ve hakkında gıya-bî idam kararı alınarak görüldüğü yerde vurulması için ta-mim yapılmıştı. Bütün bunlara rağmen Taşkent'te çalışmalarına devam etmiş ve birtakım tasarılar ile dağlara çıkarak Oren-burg'a ulaşmış ve orada merkezini kurmuş olan Kazaçi kuv-vetleri erkânından bazı kimselerle birleşerek onların idaresi-ni ele geçirmeğe ve bu suretle Türkistan'la Moskova'nın ara-sını keserek Türkistan'daki Bolşevik Rus kuvvetlerini tecrid etmek teşebbüsüne girişmiştir. Fakat bu komplo, güvenilir bi-ri tarafından ihbar edilerek âkim kalmıştır. Bundan sonra Mustafa Çokay, Ural nehrinin Hazar denizine döküldüğü kıs-mın donmuş olmasından istifade ederek Mangışlak kıyılarına ve oradan İngiliz kuvvetlerinin işgalinde bulunan Aşkabad'a gidiyor. Orada İngilizlerin himayesinde hükûmet kurmuş olan Rus inkılâbçı demokrasi zümresi mensuplarının işbirliği tekli-fini reddettikten sonra, Buhara Emîri'nin orada bulunan mü-messili ile müzakereye girişiyor. Emîre Türkistan Millî Kur-tuluş dâvasını benimsemesini teklif ediyor. Fakat emîr, Rus hi-mayesindeki emîrliğini korumayı tercih ettiğini söylüyor. Bu hareketin de akim kaldığını gören Mustafa Çokay, Kafkasya Millî Cumhuriyetleri muhitine geçerek, harcı çalışmaları teş-kilâtlandırmağa karar veriyor ve Bakû'ya geçiyor.

Kafkasya'ya geçtikten sonra Gürcistan'ın merkezi Tif-lis'e yerleşerek merkezini burada kurmağa karar veriyor. Uk-ranya Millî Hareketi temsilcileri ile Türkistan Ukrayna işbir-liği anlaşmasını imzalıyor, Versay Konferansına müracaatta bulunuyor. Burada "Na Rubeja" adlı dergiyi çıkarıyor ve çık-makta olan "Şafak" gazetesinin başmuharrirliğini deruhte

MUSTAFA ÇOKAY
Müstakil Khokan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

ediyor. Daha sonra Türk İstiklâl Savaşı'nda Tiflis'te Kuvayı Milliye mümessili Kâzım Dirik ile temas edip Anadolu Mek-tupları isimli yazı serisini neşre başladı.

Kafkasya Cumhuriyetlerinin bolşevik istilâsı ile Mustafa Çokay Avrupa'ya gitmek üzere İstanbul'a geliyor. Burada büyük devletler nezdinde Türkistan meselesine dair temaslarda bulunuyor. İstanbul'da gördükleri ve Türkiye hakkındaki müt-tefik tasarıları ve Türkiye'nin geleceği hakkında Türkistan Türklerinin görüş ve dileklerini bir muhtıra halinde müttefik kuvvetler komutanlığına veriyor. Bu vesika o kadar sert bir lisanla yazılmıştı ki; bunu gören yabancı dostları değiştirme-sini söylüyorlar. Fakat o, "Ben düşüncelerime ihanet edemem, ne olursa olsun, vereceğim." diyor.

İstanbul'da fazla kalmadan Avrupa'ya hareket eden Mus-tafa Çokay, orada çok ağır şartlar altında mücadelesine de-vam etti. Hattâ Paris'te tuttuğu apartman dairesinde lokanta açarak karısı aşçı, kendisi garson olarak çalışmıştır. Paris'te Ermeni meselesine dair eski Rusya'nın siyasetini aydınla-tan yazılarile Beyaz Rus muhitlerinde "Pan-Turanst" lâkabın-ı kazanmış olan Çokay, eski ve yeni Rusya'nın siyasetinin hakiki çehresini meydana koymak hususunda hayatının sonu-na kadar uğraşmıştır.

Bu sıralarda Lozan Konferansı'nın ortaya çıkmasıyle o zaman Avrupa'da bulunan Ayaz İshaki, Sadri Maksudi ve Fuat Toktar beylerle birlikte, konferansa, memleketleri ve ce-maatlerinin görüş ve dileklerini belirten vesikayı gönderiyor-lar. Daha sonra Mustafa Çokay çok kıt imkânlarına rağmen Berlin'e giderek hem Türkiye'yi desteklemek, hem de Türkis-tan dâvasını tanıtmak için gayret gösteriyor.

Mücadelelerle dolu hayatı 27 Aralık 1941'de sona eriyor.

OSMAN KOCAOĞLU

Fergane'nin güzel bir sayfiyesi olan Oş şehrinde 1878 Ekim ayında dünyaya gelmiş ve adını Plevne muharebesi sı-ralarına rastladığından, Plevne kahramanı Gazi Osman Pa-

OSMAN KOCAOĞLU
Müstakil Buhara Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

şa'ya atfen, "Osman" koymuşlardır. Babası, Buhara eşrafından ve tüccarlarından Hâfız Polat Hoca, annesi de Fatma Ayım Hanımdır. Küçük Osman ailesi ile birlikte Buhara'ya gidiyor, orada hususi bir eğitime tabi tutuluyor. Sonradan medreseye devam ediyor. Türkistan'da ceditlerin önderi sayılan Semerkant'lı Müftü Mahmut Hoca Behbudî ile temasa geçiyor ve onun telkin ve tesiri altında kalıyor.

Osman Hoca, bu suretle Buhara'da cedit'lik hareketinin önderlerinden oluyor. Yeni usul mektep açarak taassupla mücadeleyle girişiyor. Buhara'da bir arkadaşı ile birlikte açtıkları «usul-cedid» mektebi, mollaların tesiri altında kalan Buhara Emîri tarafından kapatılıyor.

Daha sonra Osman Hoca, arkadaşı Hamit Hoca ile birlikte İstanbul'a geliyor. Eğitim, okul, sosyal ve millî kültür üzerinde tetkikler yaparken tanınmış şahsiyetlerle de sıkı temas ediyor. Ayrıca hususi olarak müsbet ilimler sahasında ders alıyor ve bilgilerini arttırmaya çalışıyorlar. Ayrıca, İstanbul'a talebe getirip okutmak amacı ile "Buhara Tamim-i Maarif Cemiyeti" ve daha sonra "Turan Neşr-i Maarif Cemiyeti" kurmuşlardır.

Arkadaşları ile Buhara'ya dönen Osman Hoca, yeni "usul-cedid" mektepleri açarak cehaletle sıkı mücadeleye girişiyor. Ayrıca "Buhara-yi Şerif" ve "Turan" adlı gazeteleri yayınlamakta önemli rol oynuyor. Fakat Emîr'in mektepleri kapatması üzerine gizlice evlerde dersler verilmeye başlanıyor.

Daha sonra Rus İhtilâli ile, Türkistan'da yeni gelişmeler oluyor ve Buhara Emîri yeni mekteplerin açılması hususunda ferman çıkarıyor. Fakat bunun da sonu gelmiyor, Emîr sözünde durmayarak gençlere reva görülmeyecek işkenceleri yapıyor. Osman Hoca ve arkadaşları Emîre karşı silâhlı bir hareketin lüzumuna kanaat getiriyorlar. Bu hareketin sonunda Buhara'ya, Doğu Buhara'ya ve oradan Afganistan'a kaçıyor.

Buhara Halk Cumhuriyeti 1920 Eylül ayında kuruluyor. Kuruluşta Maliye Nâzırı olan Osman Hoca, yapılan Kurultay'

da Cumhurbaşkanı seçiliyor. Kurulan bu Cumhuriyeti Ruslar kabul ettikten sonra Afganistan ve İran'a Büyükelçiler gönderildi. Osman Hoca, Cumhurbaşkanı iken birçok icraatta bulundu. Hattâ Türkiye'ye yardım için 100 milyon altın göndermiştir.

Osman Hoca, Doğu Buhara'dan, Afganistan'a geçmiş ve oradan Türkiye'ye geçerek mücadelesine burada devam etmiştir. Ve nihayet 28 Temmuz 1968 günü hakkın rahmetine kavuşmuştur.

FEYZULLAH HOCA

Feyzullah Hoca 1895 yılında, Buhara'da asil ve zengin bir aileden doğmuştur. Babası Ubeydullah Hoca pamuk ve kürk ticareti yapardı. Ubeydullah Hoca Türkistanda tanınan tüccarlardan biridir. Amcası Latif Hoca da Buhara emirinin müşaviri, büyük rütbeli memurlarından idi. Feyzullah Hoca, Buhara ceditlerinin rehberi ve Buhara halkının kültür kalkınması yolunda büyük yararlıklar gösteren ve yeni usul mektepleri açarak eğitim alanında mücadelede bulunup nihayet Buhara Emirliğinden sonra kurulan Buhara Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olan merhum Osman Hoca'nın açtığı cedit mekteplerinde ve hususi olarak tahsil görmüş, sonradan Kırım'da ve Moskova'da hususi surette okumuştur.

1912 senesinde babası vefat edince işlerin idaresini eline geçirdi ve Buhara'nın tanınmış milyonerleri arasına girdi. Bu sıralarda Buhara Emiri açılan cedit mekteplerini kapatması ve gençlere baskı yapması üzerine, memleket içerisinde mücadeleye başlamıştı. Feyzullah Hoca bu mücadeleciler gençlerdendi. Buhara gençlerinin Semerkant ve Taşkent'teki muhaceret hayatında ve teşkilâta mânevî yardımdan ziyade milyonlarca servetini (millet yolunda) sarfetmekten çekinmedi.

Genç Buharalılar Fırkası, sonradan Buhara ceditlerinin merkez komitesi azası olarak semereli çalışmaları oldu. Buhara Emiri'nin Afganistan'a kaçması üzerine kurulan hükû-

mette (Buhara Halk Cumhuriyeti) başkanı oldu. Fakat ceditlerin muarızı olan emir taraftarı kara cahiller, hatta Rus istismarcıları sinsi faaliyetlerine devam ediyorlardı.

Feyzullah Hoca ilk önce askerî gücü takdir ederek Buhara'da bir Harbiye Mektebi, Polis Okulu, Öğretmen Okulu açtırdı ve bunların başına Türkiyeli subayları getirdi.

Buhara Cumhuriyetinin bu millî faaliyeti kızıl Rusları kuşuklandırmış ve Buhara'da kurulan Harbiye Okulu'nun kapatılmasını ve Türk Subaylarının Buhara'dan çıkarılmasını istemişlerdir. Hatta Ankara Hükümeti tarafından Buhara Cumhuriyeti nezdine gönderilen sefaret heyetinin Batum'dan Buhara'ya geçmelerine müsaade etmemişlerdir.

1924-1925 tarihlerinde Sovyetlerin Türkistan'da muhtelif Türk boylarını ayrı ayrı cumhuriyetler kurmak ve ayrı ayrı alfabe tatbik etmek plânına da gizli olarak karşı çıkan, engelleme ve baltalama tedbirleri alan gene Feyzullah Hoca olmuştur.

Sovyetlerin tehlikeli oyunlarını ve Türkistan Türklüğünü imha etmek siyasetini sezen ve buna karşı milletini kurtarmak amacı ile iş başında kalarak hizmette bulunan Feyzullah Hoca ve arkadaşı Ekmel İkram 21 ler mahkemesi diye anılan Moskova'daki mahkemede 4 mart 1938 de diğer Stalin ve rejim aleyhtarı bazı komünistlerle birlikte sorguya çekilmiş ve mahkeme huzurunda açıkça: "Bu hareketlerimizin maksadı Sovyetler hükümetine, komünist fırkasına ve idarecilerine karşı idik ve öyle hareket ettik." diye cevap vermiş ve Millî hareketinin başında olduğunu ve milliyetçilerle iş birliği yaptığını söylemiştir.

Mahkeme huzurunda kendisinin milliyetçi olduğunu ve Türkistan'ın istiklâl ve hürriyet mücadelesi yolunda sayısız çalışmalarını açıkça itiraf eden ve fedekâr, vatansever mücahit Feyzullah Hoca Ruslar tarafından 1938 yılında kurşuna dizilerek şehit edilmiştir.

FEYZULLAH HOCA
Müstakil Buhara Cumhuriyeti Başvekili

MÜNEVVER KAARÎ

Münevver Kaarî 1880 yılında Türkistan'ın Taşkent şehrinde doğmuştur. Babası Abdülreşit Han Âlem, annesi Hâsiyet Hanım. Küçük yaşında yetim kalmış, ilk tahsilini öğretmen olan annesinin yanında yapmış, hâfız olmuş ve sonra dinî ilimler tahsilini yapmak üzere Buhara'ya gitmiş, oradan dönünce mahallesindeki camie imam olmuş. Okumasını seven, milletini düşünen bir genç olduğu için yakın ve uzak Türk Ülkelerinde olan yenilikleri izler, matbuatı takip eder, memleketinde camilerin yanında bulunan mekteplerde eski usulle öğretilen okuma yazmanın çok uzun olduğunu görerek yeni mektep açmaya karar veriyor. Orenburg, Ufa ve bilhassa Kırım'da çıkan gazeteleri takip ediyor ve yeni usul okulları inceliyor, imamı bulunduğu yeni şehirdeki caminin avlusunda 15-20 çocuğa ders vermeye başlıyor. Yerli halkın aydınlanmasını istemeyen Ruslar ve bunların arzularına uyan bazı menfaatperest imamlar çocukların bu mektebe gitmelerine engel olurlar. Fakat Münevver Kaarî zekâsiyle, dürüst ve mantıklı hareketleriyle yolunda yürümeye muvaffak olur.

Münevver Kaarî Türkistan'ın "Ceditçiler Devri" diye anılan uyanış devrinin en büyük siması ve Türkistan'daki milli maarif ve neşriyatın kurucusudur, 1905 yılında çıkan gazeteye yazı yazmış, kendi namına iznini aldığı "Hurşit Gazetesi" ni 1906 yılı 15 Eylül de çıkarmaya başlamış ve ancak 10. sayısını yayımlayabilmiştir. Yazıları ile halkı aydınlatmaya çalışmıştır. 11. sayısı çıkarken hükümet tarafından durdurulmuş ve Çar Hükümeti tarafından tutuklanmıştır.

Münevver Kaarî Türk'e, Türklüğünü, benliğini, millî duyguyu anlatmaya çalışmıştır. Hep Türkistan'da yaşamış, hiç bir yere gitmemiştir.

Münevver Kaarî, kültürlü, son derecede faal bir insandı. Esareti altında bulunduğu düşmanlarına karşı silâhlı mücadele için memleketin hazır olmadığını herkesten iyi bilir, zaferin ilk şartı "İlim ve Tekniktir" der ve Türkistan Gençliğini bilgi-

MÜNEVVER KAARI
Türkistan Milli Mücahitlerinden ve Büyük Ediplerden

li olmaya davet ederdi. İlk tahsilini bitiren çocuklar Azerbeycan'a, Türkiye'ye gitmeye teşvik ederdi.

1930 yılında tutuklanarak muhakeme edilmeden Taşkente'ki gizli emniyetin bodrumuna atılmış ve 1933 de öldürüldüğü ilân edilmiştir. Nasıl öldürüldüğü ve nereye defnedildiği, birçok Türkistanlınıninki gibi, belli değildir.

AHMET BAYTURSUN

Ahmet Baytursun, Abay tarafından başlatılan ceditçilik faaliyetinin Orenburg'da gelişmesi için çalışmış bir halk çocuğudur. Abay 1844'de Türkistan'ın bir parçası olan Kazakistan'ın Çengiztav mıntakasında doğmuş, ceditçiliğin, yani muâsır dünya ve hayat görüşü temeli üzerine kurulmuş talim ve terbiye, neşriyat ve teşkilâtlanma işleminin ilk önderlerindendir. Bu hareket aynı bölgede Ahmet Baytursun'dan başka Alihan Bökeyhan ve Mir Yakup Dulat gibi şahsiyetlerle geliştirilmeğe çalışılmıştır.

"Kazak" isminde bir gazete neşredileceği zaman, Alihan Bökeyhan, Mir Yakup Dulat ve Ahmet Baytursun bir araya toplanarak sadece bu gazetenin neşir ve yazarları olmaktan çıkıp, kısa zamanda gazeteyi çok ciddi mahiyeti olan bir millî araştırma ve yenilik neşriyatı merkezi haline getirmişlerdir. Böylece Türkistan millî dâvasının iktisadî ve siyasî çehresi ilk defa bu neşriyatta belirmeğe başladı. İlk ceditçilerin esas merkezî problemi muâsır mektep ve muâsır bilgidir.

Ceditçilik faaliyetlerinin ilerlemesi ile cedit mektepleri günden güne çoğalıyordu. Buna muvazi olarak derslik ve diğer neşriyat ihtiyacı da belirmiş ve bu sayede her tarafta neşriyat şirketleri kurulmuştur. O günlerde Orenburg'da Ahmet Baytursun ve Mir Yakup Dulat'ın rehberlik ettikleri neşriyat şirketleri mühim işler başarmıştır.

Kurulan neşriyat şirketleri, yerli neşriyatı genişletme hususundaki geniş faaliyetleri ile birlikte memleket dışı neşriyatın tedariki ve yapılması hususunda da mühim vazifeler görmüştür.

AHMET BAYTURSUN
Türkistan Milli Mücahitlerinden

Neşir hayatına fazla devam edememiş olan “Kazak” gazetesini, kısa ömür süresi içinde memleket ve cemaat için hayatî mahiyette olan birçok meseleleri siyasî mücadele programında yer alacak şekilde olgunlaştırmaya muvaffak olmuştur.

Ahmet Baytursun 1917 Temmuz’unda kurulan 3. Kazak Kurultayı tarafından merkezi Şemi şehri olmak üzere kurduğu Kazak Muhtar Cumhuriyeti’ne üye olarak girmiş, faaliyetlerine buradan devam etmiştir.

ABDÜLHAMİT ÇOLPAN

Asıl ismi Abdülhamit Süleyman olan Çolpan, Millî Muhtar Kazak Cumhuriyetinin yetiştirdiği büyük halk şairlerinden biridir.

Çolpan, inkılâp başlangıcında birçok kıymetli eserler yaratmıştır. Bu eserlerin kıymeti yalnız millî mefkûre bakımından değil, çoğunlukla sanat ve ilim bakımından idi.

Abdülhamit Çolpan, Türkistan tarihinin, halkının içtimai hayatını, ülkenin tabii güzelliğini usta bir dille tasvir ediyordu. Çolpan, tarihî, içtimai hayatın gölgeli taraflarını veciz ve acı bir dille ifade etmekte, parlak devirleri hatırlatıp geleceğin doğru yolunu göstermekte idi.

Ayrıca Fîret, Çolpan ve diğer şairler, şehirlerde Asrî Türkistan Türk edebî dilinin zeminini hazırlamakta idiler. Bu hareket, ortaya çıkan eserlerle birlikte yıldırım hızıyla yayılarak tesirini göstermekte idi.

Çolpan, Millî Muhtar Hükûmeti’nin bolşevik Rus kuvvetlerine yenildiği zaman, yazdığı “Ey Güzel Fergane” adlı şiirinde bu mağlûbiyetten duyduğu elemi aksettiriyor ve milletin avutarak ümitlendirmeye çalışıyordu.

Çolpan, zaman zaman şiirlerinde kendi gönlünü esarete alışmış olmakla itham ediyor ve onu böyle bir hali kabul etmemeğe, esarete boyun eğmeden âzadlık, hürriyet görüşünü aramağa davet ediyor.

Çolpan, seneler geçtikçe milletin içindeki isyankâr duy-

ABDÜLHAMİT ÇOLPAN
Türkistanlı Milli Şairlerimizden

guları da şiirlerinde kapalı bir üslup ile belirterek rejimin el-lerine ve ayaklarına vurduğu esaret kelepçelerini söküp atma-ğa azmettiğini anlatmağa çalışıyordu.

Abdülhamit Süleyman Çolpan'ın daima milletini uyandırmak için yazdığı şiirlere karşılık, 4 Mart 1939'da Kızıl Özbekistan gazetesinde şöyle tenkid ediliyor:

“Çolpan, kendi edebî icadiyle baştan sona kadar Sovyet hâkimiyetine karşı burjuva mefkûresinin telkincisi ve burjuva demokrat hükûmetinin yeniden ihyaya çalışan, burjuvaci milliyetçi bir şair olduğu herkesçe bilinir.”

Bu tenkid yazısından sonra Çolpan, Bolşevik Rus kuvvetleri tarafından tutuklanıp idam edilmiştir.

MİR YAKUP DULAT

1904-1905 Rus-Japon harbinden sonra, bu muharebenin Türkistan halkı üzerinde bıraktığı tesirin tercümanı “Uyan Kazak” isimli eseri ile Mir Yakup Dulat olmuştur.

Mir Yakup Dulat, Ahmet Baytursun ile birlikte Abay tarafından başlatılan ceditçilik faaliyetinin Orenburg'da ilerlemesi için çalışmıştır. Bunun için de Kazak gazetesinde Alihan Bökeyhan ve Ahmet Baytursun ile birlikte çalışarak memleketi ve cemaati için hayatî önemler taşıyan birçok meseleleri siyasî mücadele programında yer alacak şekilde olgunlaştırmaya muvaffak olmuştur.

Mir Yakup Dulat Türkistan'da ilk olarak çağdaş anlamdaki “Bahtsız Cemal” adlı romanı yazmıştır. Hacımi itibarı ile küçük olan bu eser, Türkistan steplerindeki içtimaî hayatı saran birçok müşkül problemleri canlandırmaktadır.

Mir Yakup Dulat ve mücadele arkadaşları, Çarlık Rusya'nın Türkistan'da tatbik ettiği boğucu, ezici müstemleke siyaseti çağında işe başlayarak muvaffakiyetle çalışmış ve Sovyet Rusya'nın öldürücü mahiyet almış müstemlekeciligi tarafından birer birer yakalanarak imha edilinceye kadar aynı istikamette yürümüşlerdir. Adım adım ilerlemek sureti ile rahat kesbeden hedef, Türkistan Millî Birliği ve Türkistan'ın istiklâli olmuştur.

MİR YAKUP DULAT
Türkistan Milli Mücahitlerinden

DOĞU TÜRKİSTAN'LI ŞEHİTLERİMİZDEN BAZILARI

Rus kuklası Şeng Si Say tarafından şehit edilen Türklerin ileri gelenlerinden bazıları :

ALTAY Vilâyetinde :

1 — Şerif Han Töre	1933'de Milliyetçi Çin'e karşı Altay vilâyetinde vuku bulan millî ayaklanmanın lideri; Altay vilâyeti valisi ve garnizon komutanı.
2 — Ebu Mecin Gung	: Prens.
3 — Men Key	: Altay vilâyeti başkâtibi.
4 — Akıt Hacı	: Altay'daki Kazak Türklerinin di-nî lideri.
5 — Halil Teyci	:
7 — Ömer Han Teyci	
6 — Alim Teyci	
8 — Kukunay Teyci	
9 — Delil Han Teyci	
10 — Bukat Beyzi	
11 — Hanefi Beyzi	
12 — Bayanbay Ökürday	
13 — Baykadem Ökürday	
14 — Nogaybay Ökürday	
15 — Nur Muhammed Ökürday	
16 — Kanat Ökürday	
17 — Karakol Zalın	
18 — Aziz Zalın	
19 — Döner Zalın	
20 — Kılıç Amba	
21 — Yakup Amba	
22 — İsmihan Ökürday	
23 — Boranhan Bay Teyci	

- 24 — Muammer
25 — Rahat
26 — Gulâm Ali
27 — Ömer
28 — Temür Ali
29 — Baymolla : Doğu Türkistan Eyâlet Meclisi
üyyesi.
30 — Aboğ

Kumul Vilâyetinden :

- 1 — Hoca Niyaz Hacı ((1931 yılında Kumul vilâyetinde Çinlilere karşı vuku bulan millî ayaklanmanın lideri ve 1933 de merkezi Kaşgar'da olmak üzere kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı)

- 2 — Baki Niyaz (Hoca Niyaz Hacı'nın biraderi)
- 3 — Akmolla (Hoca Niyaz Hacı'nın müşavirlerinden)
- 4 — Salih Dörğa (Kumul ayaklanması liderlerinden ve Aksu vilâyeti valisi)
- 5 — Mahbup Beğ (Kumul prenslerinden)
- 6 — Niyaz Dihkan (Kumul ayaklanmasının liderlerinden)
- 7 — İbrahim Beğ (Kumul eşraflarından)
- 8 — Âdil Hacı (Kumul eşraflarından)
- 9 — Bahaettin (Kumul eşraflarından)
- 10 — Toktaahun (Kumul eşraflarından)
- 11 — Abdullah Teyci
- 12 — Hocambergen Teyci
- 13 — Habir Teyci.

Turfan'dan :

- 1) Tahir Beğ (Turfan ayaklanması liderlerinden; Doğu Türkistan Eyalet Millet Meclisi Başkanı)
- 2) Yunus Beğ (Müstakil Doğu Türkistan Hükûmeti İç İşleri Vekili)
- 3) Hemdem Beğ Hacı (Turfan ayaklanması liderlerinden)
- 4) Gusul Bay (Esraftan)

5) Kurban Saidi (Mahmut Muhutî'nin yerine 6. Fırka Komutanı ve Doğu Türkistan Eyalet Hükûmeti Maliye Vekili Yardımcısı)

6) Kurban Niyaz (Doğu Türkistan Millî Ordusu zabitle-rinden)

7) Hamit Hakimi (General Şeng Si Say'ın Çince-Rusça-Türkçe tercümanı)

8) Hamit Muhammedî (General Şeng Si Say'ın en yakın adamlarından ve Uygur Gazetesi baş muharrirlerinden)

Tarbagatay Vilâyetinden :

- 1 — Murat Hazret (Meşhur ülemâdan)
- 2 — Niyaz Baki (Bizim Sesimiz gazetesi müdürü)
- 3 — Mensur Efendi (Tarbagatay kazası kaymakamı)
- 4 — Hasan Bay (Eşraftan)
- 5 — Mir Yusuf (")
- 6 — Ansarî Bay (")
- 7 — Mirza Ahmet (")
- 8 — Ömer Ali (")
- 9 — Musa bay (")
- 10 — Bazar bay (")
- 11 — Haşim Ahun (")
- 12 — Emir Hasan bay (")
- 13 — Cuma Ahun (")

İli Vilâyetinden :

- 1 — Turdu Ahun Bay (İli vilâyeti valisi)
- 2 — Ebubekir Hacı (İli kaymakamı)
- 3 — Abdurrahman Şadi (Türkiye'de tahsil görmüş mek-hur öğretmenlerden ve Doğu Türkistan Uygur Kültür Derne-ği'nin Genel Başkanlarından)

4 — Maruf Efendi (Meşhur öğretmen ve şair; Doğu Tür-kistan Uygur Gazetesinin başmuharrirlerinden)

5 — Eyüp Mensurî (Taşkent'te tahsil görmüş, Uygur Ga-zetesinin başmuharrirlerinden)

- 6 — Zeynel Abidin (Dr. Mesut Sabri'nin kardeşi)
- 7 — Seracettin (Dr. Mesut Sabri'nin yeğeni)
- 8 — Ekber (Dr. Mesut Sabri'nin yeğeni)
- 9 — Abdülaziz (Mesut Beyin yeğeni)
- 10 — İmam Muhammed Musabay (Eşraftan)
- 11 — Masum Efendi (")
- 12 — Necip Efendi (")
- 13 — Taş Muhammed (")
- 14 — Zakir Can (")
- 15 — Emin Ahun (")
- 16 — Nurtay (")
- 17 — Cellap Damolla Hasan (")
- 18 — Abdülmuttalip
- 19 — Sıdık Efendi
- 20 — Maksut Akalakçı
- 21 — Cayır Beğ Akalakçı
- 22 — Can Pulat
- 23 — Kanat Beğ
- 24 — Hasan Caynek
- 25 — İsa Töre
- 26 — Satıp Aldıbay
- 27 — Şahnimet
- 28 — Hakim Hoca
- 29 — Ubeydullah
- 30 — İbrahim Caynek
- 31 — Haşım Ahun
- 32 — Mustafa Akalakçı
- 33 — Canıbay Akalakçı
- 34 — İrkil Karı
- 35 — Taşmet Aka
- 36 — Ahmet Almaz Beğ
- 37 — Sadin Damolla
- 38 — Sıddık Allahyar
- 39 — Kurban Can
- 40 — Abdullah Hacı
- 42 — Hasan Kasamhor

Urumçi'den :

- 1 — Abdulhak Hazret (Meşhur âlimlerden)
- 2 — Mahmut Beğ (General Şeng Si-Say'ın müşavirlerinden)
- 3 — Kemal Beğ (Türkiye'li subaylardan ve Çinli Müslüman Gn. Ma Çung Ying'in başmüşaviri)
- 4 — Zakir Efendi (Türkiye'de bulunmuş; Hoca Niyaz Hacı'nın müşavirlerinden)
- 5 — Haydar Efendi (Meşhur muallimlerden)
- 6 — Hüseyin Bay (Eşraftan)
- 7 — Tursun Bay (")
- 8 — Hasan Yankılıç (")

Toksun Kazasından :

- 1 — Abdullah Damolla (Doğu Türkistan Eyalet Hükûmeti Nâfia Vekili)
- 2 — Niyaz Dihkan (Millî Ayaklanma liderlerinden ve Aksu valisi)

Şehyar Kazasından :

Muhammed Niyaz-Alem (Müstakil Doğu Türkistan Hükûmeti Başvekil Yardımcısı ve Şehyar Kadısı)

Kuçar Kazasından :

- 1 — Mehruz Vang (Kuçar Prensi)
- 2 — Sadık Hacı (Kuçar Kaymakamı)
- 3 — Abdülmecit Damolla (Kuçar Kadısı)
- 4 — Nizamettin Efendi (Hoca Niyaz Hacı'nın müşavirlerinden ve büyük vatanperverlerden)
- 5 — Haşim Âlem (Ülemâ, eşraf ve tüccardan)
- 6 — İslâm Bay
- 7 — Abdurrahman Naci
- 8 — Abdullah Bay

Bay ve Aksu Kazasından :

- 1 — Muhammed Nur (Aksu Kadısı)

- 2 — Abdülaziz
- 3 — Muhammed Hacı (Tüccar ve eşraftan)
- 4 — Osman Hacı

Kaşgar Vilâyetinden :

1 — Sabit Damolla (Müstakil Doğu Türkistan Hükûmeti Başvekili)

2 — Abul Hasan Hacı Musa Bay (Müstakil Doğu Türkistan H. Ticaret Vekili)

3 — Osman Beğ (Kaşgar ayaklanması liderlerinden)

4 — Kerim Han Gafur Hacı (Müstakil Doğu Türkistan Cumhurbaşkanlığı müşaviri)

5 — Sufizade (Müstakil Doğu Türkistan H. Başvekâlet Kâtiplerinden ve İstiklâl Mecmuası Müdürü)

6 — Kutluk Şevki (Büyük vatanperverlerden)

7 — Sabit Damolla (Ülemâdan)

8 — Şemseddin Damolla (Ülemâdan)

9 — Ömer Ahunbay

10 — İbrahim Ahunbay

Eşraf, tüccar, gazeteci,

11 — Abdullah Ahunbay

yazar ve inkılâpçı milli-

12 — Muhammed Salih Ahunbay

yetçilerden.

13 — Abdulgaffar Yarbağ

14 — Abdülkadir Yarbağ

15 — Abdülşükür Yarbağ

16 — Abdülahad Yarbağ

17 — Sıddık Hacı

18 — Muhtar Efendi

19 — Muhammed Sabit Ahunbay

20 — Niyaz Hacı Tembur

21 — Abrarbay

22 — Sabit Efendi

23 — Rahim Artuş

24 — Sabit Artuş

25 — Abdurrahman Efendi

26 — Hüsameddin Efendi

27 — Tursun Efendi

- 28 — Sıddık Ahun Halfet
- 29 — Eyüp Beğ
- 30 — Zeydin Kervan (Millî ayaklanma liderlerinden ve meşhur komutanlardan)
- 31 — Satıp Aldıcan (Millî ayaklanma liderlerinden ve meşhur komutanlardan)
- 32 — Yusuf Can (Millî ayaklanma liderlerinden ve meşhur komutanlardan)
- 33 — İdris Apanay
- 34 — Necmeddin Efendi
- 35 — Numan Efendi
- 36 — Haşim Aksakal

Yenihisar'dan :

- 1 — Muhammed Han Beğ (Eşraftan ve İsa Alptekin'in dayısı)
- 2 — Hüseyin Beğ (İsa Alptekin'in ağabeyi)
- 3 — Mihman Beğ Hacı
- 4 — Aşur Beğ
- 5 — Hayıt Beğ
- 6 — Tohta Beğ
- 7 — Emin Beğ
- 8 — Kaarî Beğ
- 9 — Esat Han
- 10 — Muhammed Rahim Zerger
- 11 — Haşim Şefarek
- 12 — Haşim Parek
- 13 — Muhammed Emin Ahun
- 14 — Muhammed Ali Hacim

Eşraf ve tüccardan.

YARKENT'den :

- 1 — Salih Damolla (Yarkent Kadısı)
- 2 — Abdullah (Karhılık Kazası Kaymakamı)

HOTAN'dan :

1 — Abdullah Buğra (Hotan Millî Ayaklanma liderlerinden ve Mehmet Emin Buğra Beğ'in kardeşi)

2 — Nur Muhammed Buğra (Millî ayaklanma liderlerinden ve M. Emin Buğra'nın kardeşi)

3 — Abdülcélil Damolla (Müstakil Muvakkat Hoten Hükûmeti Dahiliye Vekili)

4 — Kurban Hacı (Müstakil Muvakkat Hotan Hükûmeti Müsteşarı)

5 — Süpürge Hacı (Zekât ve Gümrük İşleri Müdürü)

6 — Abdülhalûk (Hoten Hükûmeti Millet Meclisi Reisi)

7 — Nur Ahun (Hoten Hükûmeti Hazine Müdürü)

8 — Emin Hoca (Eşraftan ve Yarkent Kaymakamı)

9 — Emin Beğ (Keriya Kaymakamı)

10 — Nizameddin (Keriya Kadısı)

11 — Gafur Can Hacı (Eşraftan)

12 — Saki Ahunbay (Eşraftan)

13 — Abdülkadir Damolla (Çıra Kaymakamı)

14 — Abdülgani Hacı (Güma Kaymakamı)

Kızıl Çin devrinde öldürülen ileri gelen şahsiyetlerden bazıları :

Mes'ut Sabri Baykuzu

Canım Han Hacı

Osman Batur İslâmbay

Abdulgafur Sabri

(Doğu Türkistan Hükûmeti Reisi)

(Doğu Türkistan H. Maliye Vekili)

(Altay Valisi)

(1944'de İli'de, Çin'e karşı çıkan ayaklanmanın liderlerinden, İli'de kurulan Millî Hükûmetin kurucularından ve Divan-ı Harbiye Reisi ve Dr. Mes'ut Sabri'nin yeğeni)

Yıldırım Sabri Baykuzu

Kurban Can

Mehkem Bay

(Mes'ut beğ'in oğlu)

(İli isyanı liderlerinden)

(İli isyanı lideri, kurulan Millî Hükûmet'in üyesi ve Ali Han Töre'nin Müşaviri)

Craz Beğ	(Kutubiy Kazası Kaymakamı)
Seyyid Ahmet Hoca	(Aksu Vilâyeti Valisi)
Ömer Damolla	(Kaşgar Vilâyeti Valisi)
Tursun Ali	(Kaşgar Kazası Kaymakamı)
Parsa Beğ	(Yarkent Valisi)
Emîr Muhammed Hasan	(Yarkent Kazası Kaymakamı)
Sadullah	(Yarkent Emniyet Müdürü)
Abdülkerim Niyaz	(Yarkent Uygur Kültür Cemiyeti'nin Reisi)
Nur Muhammed Beğ	(Hoten Vilâyeti Valisi)
Abdülhamit Damolla	(Kızıl Çin'e karşı Hoten'de vuku bulan ayaklanmaların liderleri)
Fetheddin Mahdum	
Paşa Hanım	
Abdülaziz Cengiz Han	(Doğu Türkistan Uygur Kültür Cemiyeti'nin Reisi)
Abdürrahim Kılıç	(Urumçi Emniyet Müdürü)
Alen Vanğ	(Altay, Kazak Türklerinin Prensi)
Hadı Vanğ Hanım	(Alen Vanğ'ın refikası ve Urumçi Vilâyeti Valisi)
Kurban Koday	(Yalkın adlı günlük Türkçe gazetesinin sahibi ve Türkiye'de tahsil görmüş bir zat)
Abdurrahim İsa	(İli Vilâyeti Valisi)

BATI TÜRKİSTAN'DA ŞEHİT EDİLEN TÜRKİSTANLILARDAN BAZILARI

1920-1936 Yılları Arasında Batı Türkistan'da Ruslar tarafından Öldürülen Bazı Şahıslar:

- Münevver Kaarî : Büyük Milliyetçi ve istiklâlcı liderlerden
- Abdülreşit Han Alemoğlu: Büyük Milliyetçi ve istiklâlcı liderlerden
- Mahmut Hoca Behbudî : Müftü ve Büyük liderlerden
- Ubeydullah Hoca Esa-
dullah Hocaoglu : Khokan Cumhuriyeti'nin Reis Muavini ve Millî Müdafaa ve Millî Güvenlik Bakanı
- Büzrük İşan Hamitoğlu : Milliyetçi istiklâlcı ve dinî liderlerden.
- Sami Kaarî : Milliyetçi istiklâlcı ve dinî liderlerden.
- Sait Nasırhan Töre : Khokan Cumhuriyetinin Maarif Vekili, tarihçi ve istiklâlcı.
- Selim Han Tıllahan : Meşhur öğretmenlerden
- Miyan Büzrük : Ulemâdan, dilci, istiklâlcı ve Türkiyede tahsil görmüş bir milliyetçi.
- Feyzullah Hoca : Muminab'da vuku bulan Millî ayaklanmanın lideri.
- Mennaz Ramiz : Özbekistan Maarif Vekili
- Batu : Şair ve Özbekistan Maarif Bakanlarından
- Şehit İysan : Dilci, muallim ve milliyetçilerden.
- Azam Beğ Birimcan : Berlin Yüksek Ziraat Mektebi mezunu âlimlerden.
- Abdulvahap Murat : Berlin Yüksek Ziraat Mektebi mezunu âlimlerden.

Ali Han Bökeyhan	: «Alaş Orda» Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı.
Ahmet Baytursun	: Profesör, edip dilci ve milliyetçi.
Mağcanovlu Cumabay	: Şair, edip ve milliyetçi.
Mir Yakup Dulat	: Şair, edip ve milliyetçi.

1937 Senesinde Rus Bolşevikleri tarafından Türkmenistan'da öldürülen Türkistanlılar:

Muhammet oğlu Devlet	: Maarif Komiseri
Aytak oğlu Nadirbay	: İcra Komitesi Reisi
Atabay oğlu Kaygısız	: Hükümet Reisi
Murat oğlu	: Adliye Vekili
Atoğlu Berdi	: Maliyet Vekili
Nefes oğlu Atabay	: Sanaat Vekili
Abay oğlu	: Gıda Sanayii Vekili
Atabay oğlu Hacı	: Sovkhozlar Vekili
Rahman oğlu Durdı	: Teminat Vekili
Oraz oğlu	: Adliye Vekili Muavini
Han Atamış oğlu	: Komünist Partisi Merkez Komütesi Büro Azası
İsen Sultan Niyaz oğlu	: Komünist Partisi Merkez Komütesi Mutbuat Şube Md.
Taşnazar oğlu	: «Sovyet Türkmenistan'ı» gazetesi başmuharriri
Nazar oğlu	: Aşkabat Kızlar Pedagoji Enstitüsü Müdürü
Kovanlı oğlu	: Aşkabat I. Pedagoji Enstitüsü Müdürü
Kerbaba oğlu	: İlim Enstitüsü Başkanı
Murat oğlu Kahkabay	: Çocuk Evleri Şubesi Başkanı
Aşır oğlu	: Aşkabat I. Pedagoji Enstitüsü Müdür Muavini
Ağaoğlu	: Tıbbiye Enstitüsü Müdürü

Gafuroğlu	: Maarif Vekâleti İstatistik Bürosu Müdürü
Halmurat oğlu	: Komünist Partisi Merkez Komitesi Ticaret Şb. Md.
Ataoglu Batır	: Ziraat Vekili, Merkez İcra Komitesi Reisi
Saad oğlu Kurban	: Hükûmet Reisi Vekili ve Merkez İcra Komitesi Azası
İsmail oğlu Ağa Ali	: Merkez İcra Komitesi Azası
Çarı oğlu Hoca Nefes	: Merkez İcra Komitesi Azası
Murat oğlu İbrahim	: Merkez İcra Komitesi Azası
Ongalbay oğlu Kurban	: Merkez İcra Komitesi Azası
Allahakul oğlu	: Mervi Vilâyet hukukçusu
Ata Niyaz oğlu	: Matbuat Vekili
Bayhanbay oğlu	: Hanıka vilâyet mes'ul memurlarından

1937 yılında Bolşevikler tarafından Kazakistan'da öldürülen Türkistanlılar:

Kulumbet oğlu Uzakbay	: Kazakistan Hükümeti Başvekili
Cürgenoğlu Timurbeğ	: Maarif Vekili
İskara oğlu	: Halk Komiserler Şurası Reis Vekili
Kaspakbay oğlu	: Başvekâlet Kâtibi
Nurfeyz oğlu	: Fırka Merkez Komitesi 2. Kâtibi
Candus oğlu Oraz	: Alma - Ata Vilâyet İcra Komitesi Reisi
Sadı Vakkas oğlu Canaydar	: Alma - Ata İcra Komitesi Başkâtibi
Yusuf oğlu	: Alma - Ata Vilâyet İcra Komitesinin 2. Kâtibi
Koramisoğlu Azim Han	: Batı Kazakistan Vilâyet İcra Komitesinin Başkâtibi
Töre Hocioğlu	: Sovkhozlar Komiseri Birinci Muavini
Kolenoğlu	: Sovkhozlar Vekillerinden

Baykan oğlu	: Zirat Vekâletinin Yağ İşleri Şubesi Müdürü
Yusuf oğlu	: Ziraat Komiserliğinde Yüksek dereceli memur.
Kenbay oğlu	: Çimkent Şehir Şurası Reisi
Tuğcanoğlu Abbas	: Sabıp vekillerden ve edip, muharrir
Cansuguy oğlu	: Edip
Asılбек oğlu	: Edip
Tatım oğlu	: Edip
Sancar İsfendiyyar	: Sabık Vekillerden ve Alma - Ata Üniversitesi Tarif Profesörü
Döysenoğlu	: Sovkhozlar vekillerinden
Bökeyhan oğlu	: Güney Kazakistan Liderlerinden
Andican oğlu	: Güney Kazakistan Liderlerinden

Kazakistan ve Kırgızistan'da 1937 - 1938 yıllarında öldürülen Türkistanlılar:

Abdülahat oğlu	: Güney Kazakistan'ın liderlerinden
İr-Ali oğlu	: Güney Kazakistan'ın liderlerinden
Seken Seyfullah oğlu	: Edip
Bura oğlu	: Adliye Komiseri
Sarabay oğlu	: Kazakistan merkez icra komitesinin yüksek dereceli memurlarından.
Öteke oğlu	: Kazakistan merkez icra komitesinin yüksek dereceli memurlarından.
Can Devlet oğlu	: Kazakistan merkez icra komitesinin yüksek dereceli memurlarından.
Cumabay oğlu	: Kazakistan Merkez İcra Komitesi Yüksek Dereceli Memuru
İsa Kayaoğlu	: Kırgızistan Hükûmet Reisi
İsen Aman oğlu	: Ziraat Vekili
Çiyebay oğlu	: Ziraat Komiserlerinden
İshak oğlu	: Dahiliye Vekili
Babaş Ali oğlu	: Gıda Sanayii Vekili
Polat oğlu	: Sovkhozlar Vekili

Çorak oğlu	: Sıhhiye Vekili
Timür Bey oğlu	: Şehirler İktisadî Vekili
Ayılçın oğlu	: Merkez İcra Komitesi Sekreteri
Oraz Bey oğlu	: Merkez İcra Komitesi Üyesi
Kınay oğlu	: Pedargoji Enstitüsü Müdür
Dolbay oğlu	: Bölge Parti Komitesi Sekreteri
Yoldaşbay oğlu	: Radyo Müdürü

1937-1938 Yıllarında Özbekistan'da Ruslar tarafından öldürülen Türkistanlılar

Abdurrauf Fıtrat	: Buhara Cumhuriyeti Maarif Vekili, meşhur edip ve şair.
Abdulhamit Süleyman Çolpan	: Milliyetçi ve İstiklâlcî şairlerden.
Kayyum Ramazan	: Dilci ve milliyetçilerden
Maşrık İlbek	: Meşhur şair, edip ve milliyetçilerden.
Sancar Sıdık	: Meşhur tenkitçi, yazar ve milliyetçilerden.
Şakir Can Rahimî	: Meşhur milliyetçi muallimlerden
Azam Eyyub	: Muharrir ve milliyetçilerden.
Feyzullah Hoca	: Özbekistan Başvekili
İslâmoğlu Rüstem	: Ziraat Vekili
İslâmoğlu Ekber	: Maliyet Vekili
Rahman oğlu	: Yerli Sanayii Vekili
Abdullah oğlu	: Sıhhiye Vekil
Kerim oğlu Abdullah	: Başvekil yardımcısı, sonradan Başvekil, Hükümet reisi, Ziraat Vekili Muavini .
Ekmal İkrâm	: Özbekistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Katibi
Abdülhey Tacî	: Taşkent Şehir Şurâsı Reisi
Baltabay oğlu	: Taşkent Şehir fırka komitesi başkâtibi

Hasan oğlu	: «Pravda Vostoka) gazetesı başmu- harriri.
Kemal oğlu	: «Kızıl Özbekistan» gazetesı başmu- harriri
Mümin Hoca Oğlu	: «Özbek Ticaret Şirketi» nin müdürü.
Bağışallah oğlu	: Maarif Vekâletinde Şube Müdürü.
İkram oğlu Kerim Kaarı	: Taşkent Ekim Bölge Şûrası Reisi.
Ömer Beğ oğlu	: Taşkent Ekim Bölge Şûrası Reis Muavini
Aziz oğlu	: Taşkent Ekim Bölge Şûrası Kâtibi
Tölegen oğlu	: Aynı Şûranın maarif müdürü.
Ayhoca oğlu	: Aynı Şûra riyaseti azalarından
Halbatır oğlu	: Zerefşan Su İşleri Müdürü
Feyzullah oğlu	: Semerkant Devlet Üniversitesi Rek- törü
Rahim oğlu	: Semerkant Devlet Üniversitesi Fır- ka Teşkilât Kâtibi
Hacimet oğlu	: Semerkant Şehir Fırka Komitesi kâtibi
Artık oğlu	: Komsomol Merkez Komitesi kâtibi
Cumaoğlu	: Konsomol Teşkilâtı Şube Müdürü
Abdullah oğlu	: Kalinin Bölgesi Piyonerler Şubesi müdürü.
Şekur oğlu	: Guzar Bölgesinde Piyonerler Şubesi vazifelilerinden
Molla Ömer oğlu	: Behbudî Bölgesinde aynı vazifede.
Ahmet oğlu	: Buhara'da aynı vazifede
Kasım Surukin	: Özbekistan maarif vekili
Ahmet Nimetoğlu	: Kızıltepe Makina- Traktör İstasyo- nu Müdürü.
Ahmet oğlu	: Cumhurbaşkanlığı Dairesinde me- mur
Ahmet Bey oğlu	: Adliye Vekili, Merkez İcra Komi- tesi Kâtibi
Aytmetoğlu	: Köy İktisadi İşleri Vekili ve fırka kâtibi

Ayullah Abdullahoğlu	■ Taşkent vilâyetinde bir kolhozun reisi
Ali Hocaoğlu	: Orta-Asya Oto Tamir, Yol İşleri Başkanı
Alimet Pirmetoğlu	: Parkent Bölge Yer-Su İşleri Başkanı
Almas oğlu	: Mergalan şehir fırka komitesinin kâtibi
Ankabay	: Muharrir
Akbay oğlu Seyit Cafer	: Yeniyol bölgesinde Hükümet Memuru
Arslan Beğ oğlu	: Andican Şehir Bölge Fırka Komitesi Kâtibi
Esat oğlu	: Kızıltepe Bölgesinde Hükümet Memuru
Atacan Haşim	: Dilci ve Dil-Edebiyat Enstitüsü Müdürü
Atamurat oğlu	: Kızıltepe Bölgesinde Hükümet memuru
Ataullah oğlu Hayrullah	: Taşkent Şehir Maarif Müdürü
Aziz oğlu Sabır	: Taşkent Ekim Bölge Sovyetinin kâtibi
Babakul Yoldaşoğlu	: Kızıltepe Bölge Hadimi.
Babacan oğlu Necim	: Özbekistan Maarif Komiseri
Gnl. Bedreddin Muhammet	: Kumandanlardan.
Bedreddin Oğlu	: Özbekistan Yüksek Mahkeme Devlet Savcısı

1937 yılında Bolşevikler tarafından Tacikistan'da öldürülen Türkistanlılar :

Şirin Şah Şahtimur	: Tacikistan hükümeti Başvekili
Rahim Bay oğlu Abdullah	: Tacikistan Cumhurbaşkanı
Babakelâm oğlu	: Cumhurbaşkanı Vekili
Azimcan oğlu	■ Gıda Sanayi Vekili

Hüseyin Oğlu	: Maarif Vekili
Mah Sait oğlu	: Yeni Sanayii Vekili
Abdullah oğlu	: Yerli Sanayi Vekili
Fethali Beğ oğlu	: Hükümet Şurası azası
İmam oğlu	: Hükümet Şurası azası
Mirza oğlu	: Hükümet Şurası azası
Rezzak oğlu	: Düşenbe Şehir Şurası Reisi

1937 yılında Rus Bolşevikleri tarafından Karakalpakistan' da öldürülen Türkistanlılar :

Beğmurat oğlu	: Adliye Vekili
Töre oğlu	: Maarif Vekili
Hüdabayoğlu	: Ziraat Vekili
Rıza oğlu	: Fırka Merkezî Komitesi azası
Kolan oğlu	: Fırka Merkezî Komitesi azası
Ali oğlu	: Fırka Merkez Komitesi Kâtibi
Allahbergen oğlu	: Pamuk İşleri Başkanı
Nizamettin Oğlu	: Mes'ul memurlardan

İÇİNDEKİLER

1 — Türkistan Şehitleri	3
Batı Türkistan Şehitleri	3
Doğu Türkistan Şehitleri	12
2 — Doğu Türkistan Şehitlerine tatbik edilen işkence ve öldürme usulleri	26
3 — Doğu Türkistan'da Ruslar ve Çinliler tarafından şehit edilen büyük liderlerden bazıları	31
4 — Batı Türkistan'da Ruslar tarafından şehit edilen büyük liderlerden bazıları	48
5 — Doğu Türkistanlı Şehitlerimizden bazıları	68
6 — Batı Türkistan'lı Şehitlerimizden bazıları	77

DOĞU TÜRKİSTAN GÖÇMENLER CEMİYETİ

Babıâli cad. Sıhhiye Apt. 19/7

Cağaloğlu - İSTANBUL

Telefon : 27 69 18

